

KATONA FORRADALMÁROK

ÍRTA

BÚS FEKETE LÁSZLÓ

„PHÖNIX” KÖNYV- ÉS LAPKIADÓ VÁLLALAT
GYIMES VILMOS KIADÁSA,

EZERKILENC SZÁZTIZENNYOLC OKTÓBER

*Ha volt erőnk és bátorságunk küzdeni a régi,
korrupt rendszer elnyomatása alatt, amikor a ton-
kunkon éreztük mindig egy idegen hatalom szorító
kezét, legyen most is erőnk és bátorságunk meg?
küzdeni minden megpróbáltatással, szembenézni
minden veszedelemmel: egy világ szeme van raj-
tunk magyarok!*

1918. december.

Károlyi Mihály

*Ezt a könyvet a F. K. Propaganda
Bizottsága megbízásából írta a szerző.
Tiszta jövedelmét a lánchídi tüntetés
kor elesett munkások árvái kapják.
Az illusztrációkat GÁBOR MÓRICZ
festőművész rajzolta.*

Ez a könyv a forradalom könyve. A vértelen magyar forradalomé, amelyet 1918 októberében négy és fél esztendő rettenetes szenvedése és pusztulása után lobbantott lángra munkások, katonák és polgárok halálra is elszánt akarása. Mint irkája fölé hajoló kis diák a megoldhatatlannak látszó feladat előtt, úgy érzi most magát a krónika, amikor hozzáfog annak a néhány napnak a történetéhez, amely rombadöntötte a bűnösök és bolondok, az elnyomottak és szenvedők Magyarországot és lefektette az alapkövét az új, a boldog, a független, a demokratikus Magyarországnak. Alig két hét, vagy igazabban szólva öt-hat nap történetét találja itt az olvasó, de tévedés volna azt hinni, hogy csak ez a rövid idő tartozik ehhez a történelemhez.

Ha elejéről akarnók kezdeni, nagyon messzire kellene visszanezni. Mi érlelte meg Magyarország népét erre a politikai, polgári forradalomra, — ez volna a kérdés. A feladat megoldása nem fér bele ebbe a kis könyvbe, de hogy beilleszthessük a nagy napok történetét az évtizedek eseményeinek láncába, emlékeztetni kell az olvasót e helyen arra, hogy egy gyökeresen megváltozott politikai és társadalmi rend megteremtéséhez három erő közreműködésére volt szükség. Az első az évtizedekre visszamenő rettenthetetlen munka, amelyet a szociáldemokrata párt hatalmas szervezői

fejlődve, rendőrkardokon és tömlőcajtókon keresztül is bátran végzett és ugyanígy végeztetett. A másik szükséges tényező a Károlyi Mihály vezérlete alatt álló függetlenségi, valamint a polgári radikális párt közel öt esztendő munkássága, amely még a rettenetes győzelmek örömmámorában is igyekezett nyitvatartaná az ajtót, amely az ellenséges országok felé vezetett. Ők tartották ébren a magyar polgárságban, mint a munkások százezreiben a szociáldemokrata párt, a becsületes, békés és igazságos embert, aki nem vetkőzik ki magából öldöklő és halálraszánt szerencsétlen katonává.

A régi reakciós ország rozoga épületét így locsolták két oldalról is petróleummal és várták a szikrát, hogy lángralobbantsa a házat, amely nem ragyogó kultúrpalota, hanem leigázott rabok odvas vára volt. Ezt a szikrát, ezt a gyújtólángot, a harmadik szükséges erőt, az októberi forradalom adfi. Ennek a forradalomnak tervezői, kigondolói és véghezvivői: — a katonák, övéké ez a könyv, a halálraszánt bátorságé, a boldog szabadság után való sóvárgásé, az ő harcukról mesélnék most a betűk, az ő embereiket örökítik meg a rajzok, az ő tetteiket állítja egy ország, nem is egy ország, hanem a világ színe elé ez a könyv. Írni fogunk a magyar katonák forradalmáról, pontosabban a forradalom katonai részéről. Elindulunk attól a gondolattól, hogy „ezt tovább bírni nem lehet, tenni kell valamit” és végezzük azzal a rövid, de immár történelmi emlékű jelentéssel, amelyet a katonák vezetője feszes vigyázzban hozott hírül a városháza tanácstermébe:

— A hatalom mindenütt a birtokunkban van és most átadjuk a Nemzeti Tanácsnak.

Fogadja szeretettel az olvasó ezt a könyvet, büszkén forgassa lapjait, mert azokról a napokról

szól, amikor bátor léptekkel indult el; Magyarország a független, boldog, igazságos élet várva-várt birodalma felé.

Lesznek sokan, akik azt mondják, hogy nincs vége a forradalomnak ott, ahol mi ezt az írást abbahagyjuk. Nékik is igazuk van. De itt csak a tűzhányó kitöréséről lesz szó, az erupcióról és tudjuk jól, hogy idő kell ahhoz, amíg a szerte-ömlő láva termő és teremtő talajjá alakul át.

És kell végezetül néhány sort azok számára is ideírni, akiknek a neve a munka hevében kimaradt ebből a könyvből. Elnézésüket és bocsánatukat kérjük, — de annyian vannak a lelkes katonák, akik végigharcolták a forradalom napjait, — hogy lehetetlen valakit ki nem hagyni közülük.

Bús Fekete László.

Október hónap első napjai

1918 október ... Meghatottsággal kell ezt a dátumot papírra írni. A világháború rettenetes élete ötödik esztendejében ekkor halt hősi halált. Magyarország, amely végtelennek látszó hónapokon keresztül, most már megmondhatjuk, csak virtusból és becsületből harcolt, kinyitotta szemét. Künn a frontokon a krisztusi szenvedésen keresztülment katonák, idehaza a nyomosságukkal hősieesen küzdő „civilék” egy érzésben forrtak össze és az érzés: hogy ez tovább így nem mehet. A szikratávíró szellemes és előkelő politikusok leveleit hordozza az ágyúk tüzes torka felett, a régi diplomácia fegyvervivői is érzik, hogy tenni kellene valamit. Mint egy új apostol, úgy világít egy amerikai tanár neve a fehér újságpapíron. A tanár úr Wilson, az Egyesült Államok elnöke. Az ő emlékezetes „14 pont”-jától várja min denki a békét, gyárakban a munkások, kaszárnyákban a katonák, hivatalokban a polgárok, egyetemeken a diákok és így tovább, e nagy város minden kis zuga, ahol csak ember meghúzódhatik.

Magyarországon teljes a centralizmus és ép ezért Budapest az ország szíve. A város bánata egy ország szomorúsága, gondolkozása milliók fejéből pattan, tetteit egy nemzet akarása lendíti előre: nézzük hát a városnak a képét.

A politikai helyzet zavaros. Wekerle, a változatlanul ravasz és sok vihart átélt vén ember kompromisszummal pórbálozik. Átmeneti kormány, ez a jelszó és az október 174ki országgyűlésen, mint

valami nagy vívmányt jelenti be a miniszterelnök a perszonális uniót. Közben az Egyesült Államok elnöke újra üzen: tárgyaljunk és béküljünk meg a

GRÓF KÁROLYI MIHÁLY

csehszlovák és a délszláv államokkal. Ezután következik október 24-én az emlékezetes debreczeni Gotterhalte és aztán Fiume elfoglalása és ez a két esemény végleg visszavonulásra kényszeríti a

Wekerle-kormányt. Mint a szomszédos népeknél, Budapesten is megalakul a Nemzeti Tanács és a szerkesztőségek nem küldik többé lapjaikat cenzúrára. A Magyar Nemzeti Tanács ekkor még nem végrehajtó hatalom, de minden remény- meg van arra, hogy rövidesen azzá lesz.

Körülbelül ezt láthatta a munkája után járó ember ezekben a jelentős napokban Budapest képén. Ezt mutatta a tenger színe, de ami a mélységben kavargott, ami láthatatlan erők tengeralattjáróján a megváltást hozta, azt nem láthatták a nyugodtan aluvók.

A forradalmat nagyon-nagyon sokan, mint szükséges és elfojthatatlan jót, kevesen, mint szükséges és elkerülhetetlen rosszat várták, de mindenki egyhangúan elfogadta és leültek az asztal mellé, amelyet a végzet terített egy ország számára.

Hogy mi történt a tenger színe alatt, azt fogjuk most megírni.

Átváltozott viszonyok folytán a magyar parlamenti pártok közül Károlyi Mihály pártja, a parlamenten kívülálló képviselőiben pedig a szociáldemokrata és a radikális párt áll ekkor előtérben. Már október elején megérlelődik a pártok vezetőiben az a gondolat, hogy ki kell venni a halimat a reakciós kormány kezéből. A parlamentben Károlyiék, a Házon kívül a két másik párt fog a munkához. Nagy feladatra vállalkoznak, amelynek célja: gyökeres szakítás a múlttal és barátság a mostani ellenséges nemzetekkel, de mindez csak eszköz a független, demokratikus és boldog Magyarország megteremtésére. A Károlyi-pártban gyűlnek össze esténként megbeszélésre a vezérek és erősen érzik és ezt kifejezésre is juttatják, hogy mozgalmuknak azért nincs kellő sikere, mert nem gyökereznek a katonaságban. A Károlyi-párt kültagjai sorában igen sok a katonatiszt. Az ő körükben vetődik fel az eszme, hogy a katonaságot kell a mozgalom élére állítani. Feljár a pártb-*Csernyák* Imre repülőtiszt is. Mint minden magyar katona, ő is keresztülszenvedte éveken keresztül a bécsi konzervatív körök magyargyűlöletét, mint minden magyar tiszt, ő is kese-

rúséggel látta, hogy ez a magyargyűlölet még a háborúban sem szünetét amikor pedig drága és hibátlan magyar lelkek pusztulnak a közös monarchiáért. A Hadseregrőparancsnokságon, majd későbbi beosztásában, mint repülőtiszt, újra meg újra szomorúan tapasztalja ezt a magyargyűlöletet. Közben azt is észreveszi, hogy nincs alkalmasabb forradalmár anyag, mint az öt esztendő szenvedéseiben megkeményedett szívű magyar katoná. Mint sok társában, benne is megéri az Ausztriától való elszakadás gondolata.

Október 9-én rendes és csöndes beszélgetés közben a tisztek „között felvetődik a kérdés a Károlyi-pártban, hogy ki forradalmi párti- A jelene levők nagy öröme a kérdés után minden kar a levegőbe emelkedik. Néhány mondat, egy-két messzevillanó szempillantás és a katonák megértik egymást. Megkezdődik a puhatolódzás a pesti kasszárnyakban. A Mária Terézia-aktanyában, majd Kelenföldön a 29-es honvédek között, ugyanígy az I. honvéd gyalogezred laktanyájában beszédbe elegyednek a katonákkal, majd sorra kerülnek a, tüzérek is és a kiküldöttek megdöbbenő egyhangúsággal hozzák a hírt: a katonaság, a tisztek-és a legénység egyaránt, alkalmas anyagnak látszik a forradalomra. Küldöttség megy a Házba Károlyihoz és a küldöttség vezetője elmondja, hogy a katonák nevében jönnek, akik érzik, hogy itt az idő a cselekvésre.

Az egyetemi hallgatók tüntetése

Megindul a munka. Csernyák Imre áll az élre. A mozgalomba belevonják az egyetemi ifjúságot, amely lelkesen és mámorosan csatlakozik és megalakítja a függetlenségi és 48-as párt szabad-szervezetét. Rájuk azért volt nagy szükség, mert sok köztük a tanulmányi szabadságon lévő tiszt, akik, mint ahogy később el fogjuk mondani, végig kitűnően dolgoztak. Az egyetemi ifjúság október 24-ére gyűlést hirdet a Múzeumkertben. B. Pásztor Béla hadnagy, pozsonyi színész, aki már a forradalom katonája, elmegy a Stationskommandóra, ahol a főiskolai szabadságon lévő tiszteknek jelentkezni kell és innen viszi őket a népgyűlésre. Sok száz főre tehető egyetemi ifjú gyűl itt össze és a kertből a Károlyi-palota elé vonulnak és zászlót kérnek Károlyitól. Károlyi meghatottan' üdvözli a diákokat, zászlót ad nekik és beszédet intéz hozzájuk, amelyben kéri őket:

— Álljanak a küzdők sorába és vívják ki bátran a független és demokratikus Magyarországot.

A diákok éjjel a Múzeumkertben őrzik a zászlót és a trikolor alatt vonulnak a másnapi. Múzeumkerti gyűlésre, október 25-én; Ez a nap egyébként döntő a forradalom történetében. A Múzeumkerti diákgyűlésen kívül még két impozáns népgyűlés van ezen a napon, az egyik az Országház-téren, a másik a Károlyi-pártkör előtt.

A diákok gyűlése elhatározza, hogy zászló alatt a királyi várba vonul. A válság megoldására Magyarországra érkezett király ugyan nincs Pes-

ten, Gödöllőn lakik, de a diákok mégis elindulnak a vár felé, hogy a palota ormára kitűzzék a nem-

Bokányi Dezső
1918. máj. 16.

BOKÁNYI DEZSŐ, a Nemzeti Tanács végrehajtóbizottságának tagja, a Munkástanács elnöke

zeti lobogót. Az ötezer főből álló tömeget kordon várja a Lánchíd pesti oldalán. Az elől haladók megállanak, tanakodni kezdenek, amikor előlép *Pusztai Gazda* Jenő, 19-es honvédhadnagy, tanulmányi szabadságon van Pesten, átveszi a zászlót és elindul bátor léptekkel a hídon keresztül. Az ujjongó ifjúság örömmámorban követi. Hat kordont szakít át ellenállhatatlan' árvával a tömeg. A katonák mindenütt utat nyitnak az ifjúságnak és feszes vigyázban tisztelegnek a háromszínű lobogó előtt. Ekkor már ketten viszik a zászlót, a másik zászlóvivő is katonatiszt, Keleti Kellermann Emil honvédhadnagy, szintén egyetemi hallgató. Útközben Pásztor hadnagy beszédeket mond és a tüntető tömeg eléri a vár belső udvarát. *Pusztai Gazda Jenő* egy emeleti ablakban kitűzi a zászlót és lelkesedésében felesketi az éljenző tömeget:

— Magyarok, felhoztuk a zászlót a királyi várba, — szárnyal meghatottan a hangja, — és ezentúl itt mindig magyar zászló fog lengeni. Esküdjünk meg most mindannyian, hogy életünket és vérünket adjuk a független, szabad Magyarországért!

Háromszor egymásután száll a tömeg szájáról az eskü az ég felé. Esküszünk, esküszünk, eskü; szünk!... Az utolsó esküvés elhangzása után a palota udvarán álló rendőrök egyszerre, mint adott jelre, lovasattakot intéznek a tömeg ellen. A túlbuzgó rendőr tisztviselők a brutális és régen bevált kardlapozásra utasítják a legénységet. A védtelen tömeg pedig fut, amerre tud, negyvenen azonban, diákok és katonatisztek, bentmaradnak a palotában. Aztán elindulnak ők is hazafelé. Elöl lobog a zászló, utána rendben halad a kis csapat. A várlepcsőknél 29-es honvédek állanak őrt. A derék magyar katonák újra tisztelegnek a zászló előtt és századosuk harsányan kiáltja feljűk:

— Fiúk, veletek érzek!

A rendőrség azonban nem nyugszik. Tízszeres túlerővel rohannak neki a diákoknak, a lelkeis ifjakat szétkergetik. Már csak négyen vannak a zászló mellett, majd egyedül a két tiszt: *Pusztai* és *Keleti Kellermann*. *Keleti Kellermann*t fejbévágja egy rendőrkard, elesik, *Pusztai* tovább bir-

közük egyedül a zászlóért. Egy lovasrendőr letépi a trikólórt a rúdról, de az ő kezéből kirántja a háromszínű zászlót a feje fölött a felső lépcsőkről lenyúló diák gyors keze és a kabátja alá rejti a drága szövetet és úgy menekül. Ekkor már csak a zászlórúdért folyik a harc. Pusztain már nincs sapka, oldaláról letépték a kardot, ruhája össze van szaggatva, öt rendőr lefogja a védekezni nem tudó tisztet. Az arra haladó Silberbeg vezérkari őrnagy szabadítja ki a rendőrök kezei közül Pusztait.

— Fiuk, én megértlek benneteket, — ő is ezt mondja és sapkát szerez Pusztainak és a diákok a vállukon viszik el az eszméletlen Keleti Kellermannt és amerre halad a menet, mindenütt felkiáltják az ablakokba:

— A rendőrök leütöttek egy magyar tisztet!

Az ablakokból kendőket lobogtatnak, virágokat szórnak, diadalmenet az útjuk a Lánchídig. Itt az elrongyolt zászló újra előkerül a diákkabát alól és a megtépett lobogóra megest felesküszik az immár százakra növekedett tömeg. A sebesülteket kocsira teszik, így haladnak a Károlyi palota felé. Károlyi könnyes szemmel fogadja őket. Beszédet tart és megígéri, hogy utolsó lehelletéig küzdeni fog a magyarságért, küzdeni fog tántoríthatatlanul az árulók ellen. Kellermann két társával, — azok is megsebesültek, — a Károlyi palotában marad, itt veszik ápolás alá őket. A többiek elszélednek és szétviszik a városba a tüntetés hírét.

A forradalom első katonái

Így folyt le az egyetemi polgárok október 25-iki emlékezetes tüntetése. A résztvevők sorai-
ban nagyon sok volt a katonadiák és közöttük
mindjárt megindul a forradalmi katonák szerve-
zése. Nem titokban, nem rejtélyesen történt a to-
borzas. Az utcán, a korzón, a tüntetésben résztvevő
tisztek közt a Károlyi palota előtt fogtak hozzá a
propagandához.

— Magyar ember vagy — ... ez volt az első
kérdés és a megszólított már a hangsúlyból érezte,
hogy miről van szó.

— Persze, hogy magyar vagyok —... ez volt
a válasz.

A beszélgetők néhány mondatban megértet-
ték egymást és a tiszt, vagy az önkéntes már ha-
ladt is a Károlyi-párt vagy a Károlyi palota felé;
hogy odabenn felesküdjék a forradalomra.

A zászlóvivő bátor hadnagyok: Pusztai Gazda
Jenő és Keleti Kellermann Emil este már a fórra-
dalom felesküdt katonái.

A tüntetésben résztvevő diáktisztek közül
ugyanaznap este felesküszik még Lengyel László,
a 9. honvéd gyalogezred hadnagya, aki Pusztaiék-
kai fenn volt a várban és velük együtt birkózott a
magyar zászlóért a rendőrökkel. Az ő Pestre érke-
zését egy egészen kalandos história előzi meg. Vi-
déken teljesített szolgálatot, Kassán a 9. honv.
gy.-e.-nél és itt értesült barátaitól a pesti forradalmi
készülődésekről. Hogy Pestre juthasson, a lábán
mesterségesen vezett kutya harapáshoz hasonló

sebet ejt és kezelésre a pesti Pasteur intézetbe kéri magát. A dolog sikerül, 25-én már Pesten van, az intézebe felveszik, délben résztvesz a tün-

GRÓF KÁROLYI MIHALYNÉ, ANDRASSY KATINKA

tetésben és este már jelentkezik Csernyák Imrénél, a forradalmi katonák vezetőjénél.

Ugyanígy ott van az egyetemi ifjúság felvoulásában Sztanykovszky Tibor, a 65. gyalogezred zászlósa. Este már ő is a Károlyi-palotában van,

jelentkezik Csernyák Imrénél, de nem egyedül jön, hozza magával jóbarátját, *Hüttner* Sándort, a 9. honvédgyalozezred főhadnagyát, aki aznap érkezett meg Albániából Budapestre. Csernyák büszkén és boldogan fogadja az új jelentkezőket és a kis csapat egyre nő. Közöttük van már *János* Andor tüzérfőhadnagy aki szabadságon van Pesten és már október 20-án ott ül a Károlyi-pártkörben és lesi, várja, hogy mikor üt a cselekvés órája. A várban lefolyt események következtében csatlakozik *Estefányi* Jenő 16. honvéd gyalozezredbeli százados is.

— Meggyőződésből, szívvel és lélekkel állok mellétek, én is a forradalom katonája vagyok... — így kezdi a bemutatkozást, ölelő karokkal fogadják. Beszél aztán politikai múltjáról, visszaemlékeznek 1910-re, az utolsó borbá és pénzbe fulladt választásra, amikor Jolsván, mint karhatalmi századparancsnok összeütközésbe került a darabont foispánnal. Hadbírói és becsületügyi eljárás a következő. Beszél a rettenetes harminc hónapról, amit a különböző harctereken töltött, beszél a forradalmi hangulatról, amelyet künn a frontokon a céltalan és végnélküli vér és emberáldozat gyujtogat a katonákban. Lelkesen esküszik fel a forradalom katonájává.

Ott van a Károlyi pártkörben madocsányi Geyger József, a 47. tábori tarack-ezred főhadnagya, aki tanulmányi szabadságon Van Pesten és harminchat hónap szenvedése után azzal az erős akarattal jön haza, hogy nem megy többé vissza a harctérre. A mozgalom legelején jelentkezik Csernyáknál és hozza ötven társának lelkes csatlakozását is, akikkel együtt van szálláson a Műegyetemen.

Az utcán szólítják meg a toborzók *Hoffmann* Györgyöt, a 17. honvéd gyalozezred hadnagyát, pár mondat után megérti miről van szó és este már esküszik a forradalomra. Ugyanígy csatlakozik ifj. *Hehs* Aladár, az 1. honvéd gyalozezred hadapród jelölt je, aki kórházi kezelésen van Pesten és résztvesz a 25-iki egyetemi ifjúság tüntetésén. És aztán a többi bátrak, a forradalom legelső katonái, róluk is ugyanazt kell írni, mint

az előbbiekről. *Sulzberger* Sándor, a 18. honvéd gyalogezred zászlósa, mint tanulmányi szabadsággal levő tiszt résztvesz a várbeli tüntetésen. Este már együtt ül a forradalmi katonákkal. És csatlakozik *Pusztafi* Jenő vadászfőhadnagy is, aki egy karhatalmi félzászlóalj parancsnokaként kerül Budapestre.

Ekkor már sok megbízható és mindenre kész tisztje van Csernyák Imrének. *Pusztai Gazda* Jenő hadnagy, *Lengyel* László hadnagy, *Sztanykovszky* Tibor zászlós, *Hüttner* Sándor főhadnagy, *János Andor* főhadnagy, *Estefányi* Jenő százados, *B. Pásztor* Béla hadnagy, *Geiger* József főhadnagy, *Hoffmann* György hadnagy, ifj. *Hehs* Aladár hadapródjelölt, *Salzberger* Sándor zászlós, *Pusztafi* Jenő főhadnagy.

Ezen a napon jelentkezik *Korvinyi* Árpád, az esztergomi 264k gyalogezred hadnagya is — aki ezredétől megszökve jelentkezik Pesten Csernyáknál.

Csernyák Imre még aznap éjjel összehívja a tiszteket, felesketi őket és megalakítják a Forradalmi Katonatanácsot. Az esküforma rövid és megkapó.

„Esküszöm, hogy kiküzdöm a független és szabad Magyarországot, ha kell véremet ontom érte és amit itt hallok, titokban tartom.”

A Nemzeti Tanács és a Katonatanács

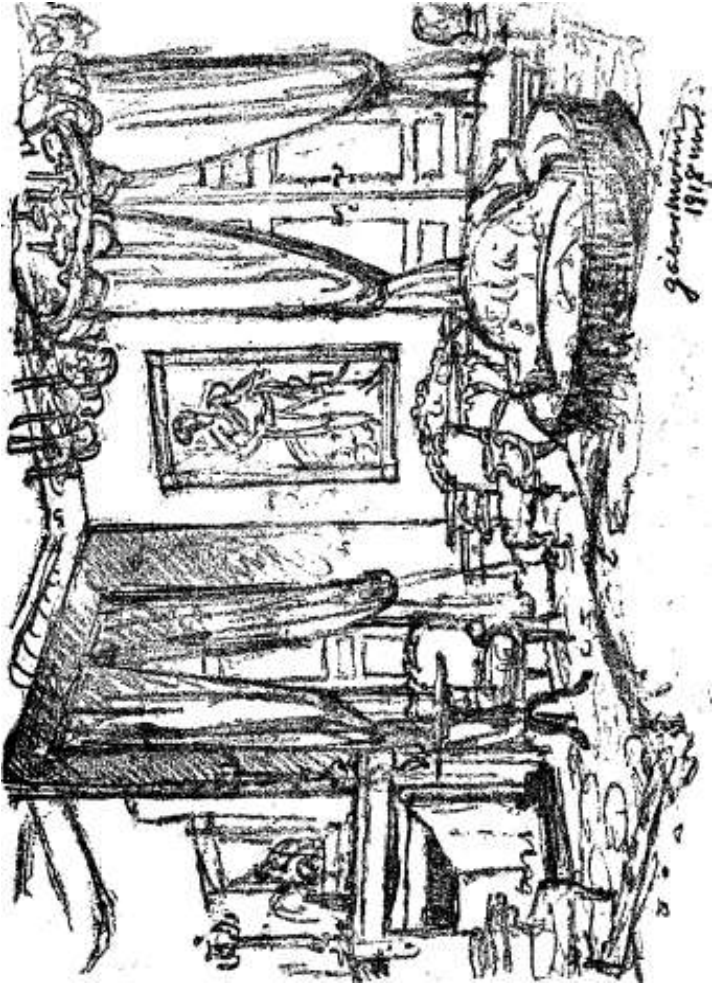
A Forradalmi Katonatanács megalakulását 26-án jelenti Csernyák Imre az immár megalakult Nemzeti Tanácsnak. A Nemzeti Tanács titokban már október 23-án éjjel megalakult a Károlyi palotában. Ezen az éjjeli összejövetelen állapítják meg a vezérek a teendőket és Károlyi beszédet mond és a beszéd kicsendülő motívuma az, hogy aki eben a Tanácsban dolgozni fog, az számoljon le az életéről is. A Nemzeti Tanács, amely tudvalevőleg a szociáldemokrata, a függetlenségi 48-as és a polgári radikális párt, valamint a főiml-
Isták vezéreit egyesítette, meghatott örömmel veszi tudomásul a katonák csatlakozását. A Károlyi Mihály elnöklete alatt megalakult Nemzeti Tanács első tagjai Ábrahám Dezső, Batthyány Tivadar gróf, Bíró Lajos, Böhm Vilmos, Diner-Dénes József, Fényes László, Garami Ernő, Garbai Sándor, báró Hatvány Lajos, Hock János, Jánosi Zoltán, Jászi Oszkár, Lovászy Márton, Müller Ernőné, Purjesz Lajos, Szende Pál, Kunfi Zsigmond és Weltner Jakab voltak és a tanács megalakulása után a következő proklamációt adta ki:

Magyarország népéhez!

Az abszolutizmus, az osztályuralom és a nemzetiségi elnyomás átkos politikája végveszélybe sodorta Magyarországot.

A vakmerő könnyelműséggel és öntelt rövidlátással fölidézett háború nemzetünk legjavát céltalanul vágóhídra vitte és felőrölte az ország népeinek legértékesebb szellemi és anyagi erőforrásait. Ugyanez a nyegle, szűkkeblű és főnhéjázó politika az egész műveit világot a magyarság ellen-

ségévé tette, mert az egész országot és az egész népet felelősségre vonják az osztrák abszolutizmus, a feudalizmus és a bankuralom bűneiért. Ugyanakkor, amikor az ellenséges had-

erők már határainkat szorongatják, egyidejűen szörnyű népiélet van kialakulóban Magyarország jövő sorsa fölött.

E rettenetes helyzetben vezérek és irányító nélkül áll a magyar nemzet az előnyomuló ellenség és a már-már bizalmukat veszített nemzetiségeink kettős frontja között. A nyolc év előtt pénzzel, erőszakkal és korrupcióval összehozott

magyar parlament minden szellemi és erkölcsi tekintély nélkül áll úgy idehaza, mint a külföld előtt, a belőle kikerült elvtelen, ígéreteit megszegő, programmtalan, most már megbukott kormány pedig a közgyűlés és közmegvetés tárgya lett. Akkor, amikor egész nemzeti és kulturális sorsunkról fognak dönteni; amikor új erőtl duzzadó nemzeti államok alakulnak ki határainkon, amikor a nemzetek önrendelkező joga alapjaiban fogja fölforgatni a régi alkotmányokat: ugyanakkor nálunk tovább tombol a vak osztályönzés s a nemzetieskedő elfogultság szelleme; ugyanakkor olyan parlament és kormány rendelkezik jövőnk fölött, amely semmiféle nemzeti és szociális érdeket nem képvisel, amely csupán szűk osztály- és csoportérdekeltségek, valamint idegen külpolitikai erők engedelmes játékszere.

Ily körülmények között az alulírott pártok, mint az ország valóban demokratikus erőforrásainak egyedüli politikai szervezetei, súlyos erkölcsi felelősségünk teljes tudatában elhatároztuk, hogy megalakítjuk a

Magyar Nemzeti Tanácsot.

Központi szerve kíván ez lenni minden olyan mozgalomnak és törekvésnek, amely Magyarország megmentésére és korszerű újjászervezésére irányul.

Csakis egy alapjaiban megreformált, gyökeréig demokratizált, az európai kultúrérettel közös vérkeringést folytató új Magyarország biztosíthatja egyrészt a magyar állam fennmaradását, másrészt pedig tisztas helyét a művelt nemzetek ama társaságában, amely egyedül hivatott tartós békét nyújtani a megkínzott emberiségnek.

Ezen országmentő céljai elérésére a Magyar Nemzeti Tanács minden párt-, osztály-, vallás-, nyelvi és faji szempontot félretéve, számít minden dolgos és az ország érdekeit szíven hordó polgártársunk lelkes közreműködésére, mert csak a milliók testvéri szolidaritása lehet egy jobb és tisztább jövő forrása. Csakis a város és a falu testvéri szövetségéből születhetik meg az új Magyarország.

De a tiszta szándékú és jót akaró embereknek ez a szövetsége csak akkor lehet hatékony és eredményes, ha pontosan meghatározzuk azokat az alapelveket, amelyek a magyar népet a mai végveszedelemből kivezetheti. E célból a Magyar Nemzeti Tanács a következő pontokban foglalja össze ama legsürgősebb feladatokat, amelyek nélkül el se tudja képzelni az ország megmentését és a jobb jövő előkészítését:

I. A mai korrump, parlament- és kormányrendszer, amelyben „az ország nem képviselődik, de ellenségét látja, — haladéktalanul eltávolítandó.

II. Késedelem nélkül biztosítandó Magyarország teljes függetlensége, úgy külpolitikai, mint gazdasági és katonai vonatkozásban. A magyarországi seregek a külföldről visszahívandók, a külföldiek hazájukba visszarendelendőek.

III. Az immár teljesen reménytelen háborúnak azonnal véget kell vetni és a megkötendő békénél vagy fegyverszünet-

nél egyesegyedül Magyarország érdekeit szabad figyelembe venni, a német szövetség fölbontásával, „é.

IV. A képviselőházat azonnal föl kell oszlatni és az új választásokat ki kell írni. Haladéktalanul törvénybe iktatandó a teljes általános, egyenlő, titkos, a nőkre is kiterjedő választójog rendszere, amely a vármegyei és községi életben is tüstént keresztülviendő.

V. A népek önrendelkező jogát késedelem nélkül biztosítani kell országunk nem-magyarajkú népei számára a wilsoni elvek értelmében, attól a reménytől áthatva, hogy Magyarország területi integritását ezek az elvek nemcsak nem veszélyeztetik, de biztosabb alapokra helyezik. A nemzetiségek kulturális és helyhatósági önkormányzata a lehető legmesszebbmenőleg kiépítendő, hisz a különböző kultúrák békés versenye csak javára lehet az ország minden népe anyagi, szellemi és erkölcsi fejlődésének. Ezen az új Magyarországon értelmét vesztené a nemzet és a nemzetiségek közötti régi megmérgezett különbség. Az ország az egyenrangú népek testvéri szövetségésévé alakulna ái, mert közös gazdasági és földrajzi összetartozás, nem pedig nemzeti féltékenykedés az, ami miatt fönntartani kívánjuk az ország területi integritását. Ezen összetartozás józan fölismerésétől, nem pedig a kényszer erejétől várjuk azt, hogy az ország összes népei a régi sorsközösségben megmaradjanak.

VI. Biztosítani kell az egyesülési és gyülekezési szabadságot. A cenzurát, amely immár nem véd semmiféle hadiérdeket, hanem csak önző párt- és osztálytörekvések leplezésére alkalmas, el kell törölni és intézményesen kell biztosítani a sajtó és gondolatterjesztés szabadságát.

VII. Általános amnesztia adandó minden politikai bűntett miatt elítéltnak, úgy polgárnak, mint katonának, a folyamatban lévő politikai pörök pedig beszüntetendők, úgy a polgári, mint a katonai bíróságoknál.

VIII. Megfelelő bel- és külpolitikai rendszabályokkal gondoskodni kell arról, hogy a fenyegető inség elháríthatassék.

IX. Nagyszabású, a népet földhöz juttató birtok- és szociálpolitikai reformokkal a dolgozó népnek, különösen pedig hazatérő katonáinknak életsorsát hatékonyan javítani kell. A túltengő tökefelhalmozás megaakádyozandó és a köz: célokra messzemenően igénybeveendő.

X. El kell ismerni az újonnan létrejött ukrán, lengyel, cseh, délszláv és osztráknémet nemzeti államokat s meg kell őket győznünk arról, hogy a független és demokratikus Magyarország nemcsak nem ellenzi jogos életigényeik kielégítését, de kész velük minél bensőbb gazdasági és politikai szövetségre lépni, attól a meggyőződéstől vezetve, hogy ezek az államok is respektálni fogják a mi nem kevésbé jogos érdekeinket.

XI. Alkalmas képviselők kiküldésével gondoskodni kell arról, hogy a művelt külföld előtt kellő megvilágításba helyeztessenek a magyar demokrácia igazi céljai és kidomboríttassék a:z a teljes érdekszolidaritás, amely a magyar népet a nem magyar testvérekhez fűzi.

XII. Az általános békekongresszusra Magyarország képviselőletében oly férfiak küldendők ki, akik fönntartás nélküli barátai a leszerelésnek, a kötelező békebírósnak és a nem

zetek ligájának, A breszlitovszki és a bukaresti békeszerződések megsemmisítendőek. A háború és béke kérdéséről a népképviselő döntson.

Ezen égetően sürgős feladatok megoldásán kíván dolgozni a Magyar Nemzeti Tanács s eme munkájában csatlakozásra hív föl mindenkit, aki becsületesen és utógondolat nélkül akarja az azonnali magyar békét, a demokráciát, a nemzetiségek egyenjogúsítását, a nemzetek szövetségét, a föld és a dolgozó nép erőit fokozó modern szociálpolitikát. Körök, egyesületek és szervezetek is jelentsék be kiküldötteikét.

Reméljük, hogy az ország más anyanyelvű népei is, hivatott megbízottjaik útján, ezen a közös alapon velünk együtt fognak dolgozni az Új Magyarország kivívásáért. Arról is meg vagyunk győződve, hogy ezt a Magyarországot megmentő és népét felszabadító programmunkat a magyar katonaság is egész erejével támogatni fogja.

Végül felhívjuk az összes külföldi népeket és kormányokat, hogy minden Magyarországot érintő ügyben a mai kormányhatalom helyett, amely immár teljesen elveszített minden összefüggést a dolgozó magyarsággal, a Magyar Nemzeti Tanáccsal keressenek közvetlen kapcsolatot, mint amely egyedül hivatott ama magyar nemzet nevében beszélni és cselekedni, amelynek vére és munkája tartja fenn Magyarországot.

Csatlakozó bejelentéseket elfogad:

a Károlyi Mihály elnöklete alatt álló függetlenségi és 48-as párt irodája (IV. ker., Gizella-tér 2.);

a magyarországi szociáldemokrata-párt titkársága (VIII. ker., Conti-utca 4.);

az országos polgári radikális párt irodája (VI. ker., Andrássy-út 48.).

Annak jeléül, hogy fönti követeléseinket az ország egész népe helyesli és támogatja,

e hónap 27tén, vasárnap délután, 3 óraker

az országgház előtti téren gyűlést tartunk.

Jelenjen meg ott mindenki, aki akarja a szabad, független, népeinek fogót és kenyeret adó Új Magyarországot.

A függetlenségi és 48-as Katolyi-párt
Az országos polgári radikális-párt

A magyarországi
szociáldemokrata-párt .

*

Ez a proklamáció a Memzeti Tanács hivatalos bejelentése. A Katonatanács újult erővel lát a munkához.

A tisztek toborzása egy pillanatra sem szünetel. Még október 26-án csatlakozik *Czenner Zoltán* 1. honvédgyalozredbeli hadnagy. Kórházban van Pesten és egész véletlenül találkozik *Hüttner* főhadnaggal, aki egy ismerős önkéntessel halad az

utcán. Czenner és az önkéntes szóbaelegyednek, Hüttner nem szalasztja el az alkalmat és ő is megszólal:

— Lehet veled okosan beszélni?

CSERNYÁK IMRE, a forradalmi Katonatanács elnöke

— Persze, hogy lehet... — ez a válasz és még néhány mondat és Hüttner már karöltve viszi Czenner hadnagyot a Károlyi-pártba. Csatlakozik *Bán* Tivadar honvédtüzérhadnagy, *Szilágyi* György

honvédhadnagy és jelentkezik *Horváth* Sándor tengerész-repülő, aki kalandos utón kerül Budapestre. Neki nem újság a forradalom, egyik szervezője volt az emlékezetes pécsi lázadásnak, azelőtt a polai tengerészek forrongásakor vitt vezetőszerepet. A pécsi lázadásakor elfogják, halálra ítélik, a börtönből azonban megszökik s Pestre jön és 26-án jelentkezik Csernyáknál és amint később ki fog derülni, a tengerészek megszervezésénél kitűnő szolgálatokat teljesít. Érdekes, hogy ez az ízig-vérig lelkes magyar forradalmár belgrádi születésű, valódi neve *Horvacsonovics* Todore és édesapja egyik vezérembere volt az éveknél előtt Milán király ellen irányuló összeesküvésnek. Horváth Sándortól meg is kérdezte egy alkalommal Fényes László:

— Te szerb vagy fiam és idejössz és harcolsz a magyar szabadságért? Hát miért?

— A matróznak mindegy, képviselő úr, hogy miért, csak az a fő, hogy lázadás legyen... — ez volt az önérzetes válasz.

Október 26-án csatlakozik *Gyimes* Vilmos, a 83. gyalogezred liadnagya, aki Pesten van kórházban és előző nap hallja a korzón Szilágyi hadnagytoi a forradalmi előkészületeket. Az Inotáról Pestre érkező tanezred katonája *Rex* Jenő József, az 5. honvéd gyalogezred törzsőrmestere, aki karhatalmi készütségnek érkezik Pestre és Horváth tengerész vezeti fel a Katonatanácshoz, ahol felesküszik. Ezek azok a katonák, akik a kezdet kezdetén ott voltak, de sokan lesznek azok is, akik a következő napokon jelentkezve, szolgálatába állnak a forradalomnak és bátran és vitézül kiküzdik a független demokratikus Magyarországot.

Nagyon érdekes szerep jut a Forradalmi Katonatanácsban dr. Schubert Ágost főhadnagynak, aki a Károlyi-párt régi kültagja. Schubert Csernyák mellé jogi és politikai tanácsadónak kerül. Szinte furcsa, de erre is szükség volt, mert formát kellett keresni arra, hogy a katonákkal, ha elfognák őket, ne mint lázadókkal, hanem mint nemzeti hősökkel bánjanak el. Schubert főhadnagy a hadbírósnál teljesít szolgálatot és amint

később ki fog derülni, beosztását nagyszerűen használja ki a forradalom érdekében.

Ekkor még nincs szó köztársaságról. Mindenki reméli, hogy a gyenge és akaratnélküli király elüzi hamis tanácsadóit és Károlyi Mihály grófra bizza a kormány alakítását, az egyetlen emberre, aki a feladat megoldására a válságos időkben alkalmas. És 26-án éjjel úgy fest a dolog, hogy tényleg Károlyi lesz a miniszterelnök. A királlyal együtt, a király vonatán Bécsbe utazik és mindenki meg van győződve, hogy mint dezignált miniszteri elnök fog visszatérni. Radikális szocialista kabinet alakítását várják, amelynek két nagy feladata van: az azonnali béke és a mennél gyorsabb demokratikus átalakulás. így fest Magyarország helyzete ezen a napon, de az események hátamögött, ekkor még láthatatlanul, de halálraszánt nagy akarással már dolgozik a forradalmi Katonatanács.

A forradalmi Katonatanácsba két civilembernek szabad bejárása van. Az egyik *Fényes* László, a másik *Kéri* Pál. Mind a ketten Az Est munkatársai, Fényes azonfelül országgyűlési képviselő is. Egyiküket sem kell külön bemutatni. Fényes László politikai és társadalmi szereplését mindenki ismeri, az országgyűlésen akkor emlegeti éles hangján a forradalmat, amikor még nevetnek rajta. Neki eleme a forradalom. Kéri Pál neve a Konsten affér nyilvánosságra kerülésekor lett közismert. Ő Károlyinak régi személyes híve és fanatikusan hirdette már a háború legelején az ellenséges hatalmak elkerülhetetlen győzelmét és suttogva mesélte klubok bőrfoteléin, akkor még hangosan mondani sem volt szabad, hogy az az egyetlen mentőút, ha ententebarátok leszünk. A jelszó négy esztendő rettenetes szenvedései után fel is támad es mindenki emlékszik a képviselőház egyik ülésére, amikor nem egy hang süvíti a parlamentben, hogy:

„Igenis, mi entente barátok vagyunk!”

Fényes László és Kéri Pál a következő események során, nem mint polgárok, hanem mint katonák szerepelnek. Ez az ő legszebb dicséretük.

*Az első bizalmas ülés és a további
propaganda*

A megalakult Katonatanácsnak első hivatalos szereplése október 26-án Nemzeti Tanács második ülésén van a Károlyi-palotában. — A palota vörös termében van az összejövetel és az ülésen a Katonatanácsot Csernyák Imre elnök, Geyger József főhadnagy és Szilágyi és Bán hadnagvok képviselik. A Nemzeti Tanács ülése után a tanács szűkebb megbeszélésre ül össze a katonákkal. Az előbb említett négy tisztén kívül ott van akkor a palota egyik írószobájában Károlyi Mihály, Kunfi Zsigmond, Lovászy Márton, Friedrich István és Kobek Kornél. Ekkor merül fel először az a kérdés, hogy milyen stratégiai tervet állapítsanak meg Lukachich altábornagy, Budapest városparancsnokának intézkedéseivel szemben, akit korlátlan hatalommal megbíztak Bécsből, hogy akadályozza meg és könyörtelenül és kíméletlenül fojtsa el a magyar forradalmat. És Lukachich, aki szemrebbenés nélkül áldozott fel rengeteg magyar katonát felsőbb parancsnokságok magas céljaiért künn a harctereken, aki szemrebbenés nélkül ítelt halálra és lövetett főbe később idehaza minden katonát, aki megszökött onnan, ahol a halált osztogatták, — ez a Lukachich bátran és mindenre készen vállalta a feladatot. Az volt a teendő, hogy vérbe és jajba fojtsa a harcot, amit a független és demokratikus Magyarországért indítottak el lelkes magyarok ezrei. Nem rajta múltott, hogy-nem sikerült.

A stratégiai terv megállapítására azért kerülhetett a sor, mert a Nemzeti Tanács ekkor már átlát Lukachich szándékán és ismeri azokat a csa-

KUNFI ZSIGMOND DR. népjóléti miniszter beszél az Országház kupolatermében a november 16-iki Nemzetgyűlésen

patokat is, amelyekre Lukachich ellen számíthat. Az első nagyobb katonai alakulat, amely felelős a Nemzeti Tanácsra, az a karhatalmi félzászlóalj volt, amelyet gépfegyverestől hoz annak parancsnoka Pusztafi Jenő vadászfőhadnagy, lelkes és a halálra is elszánt forradalmár, ő Schubert

főhadnagytól visz egy névjegyet Csernyákhoz és a névjegyben ez áll:

„Kedves Imre, fogadd szívesen Pusztafi barátomat, ki kukoricát óhajt tőled venni...”

A kukorica természetesen rövid idő alatt egy karhatalmi félzászlóaljja változott át.

A Pesten lévő és ezekben a napokban még csak körülbelül tizennyolcezer főnyi katonaság körében kettős propagandát indít a Katonatanács. Az egyik cél az, hogy a katonák ne lőjjenek a munkásokra, a másik, hogy felesküdjenek a Nemzeti Tanácsra és csak a Tanács parancsait teljesítsék. A személyes puhatolódzás a legénység és a tisztikar körében teljes erővel folyik 26-án egész nap. A Katonatanács rendelkezésére álló tisztek különféle megbízásokat kapnak és mindenki vakmerően teljesíti azt, amire vállalkozott.

Pusztai Gazda Jenő hadnagy kimegy az Aréna-úti készülség legényei közé, hogy a Nemzeti Tanácshoz csatlakoztassa őket. Ez a készülség két különböző, vidékről felhozott zászlóaljából áll és a készülségnek két géppuskája is van. Pusztai munkája könnyű, egy ezredbeli 19. honvédhadnagyt talál künn a tisztek között. Néhány mondat után megértik egymást, Pusztai a tisztikarral és legénységgel megegyezik és azzal a jelentéssel tér vissza a Katonatanácsba, hogy az Aréna-úti készülség felesküdött a Nemzeti Tanácsra és várja a Katonatanács parancsait.

Geyger József főhadnagy azt a feladatot kapja, hogy menjen ki az örömvölgy-utcai korcsmákba, mert idejárnak esténként azok a huszárok, akiket a karhatalom megerősítésére Pestre hoztak. A huszárok jó magyar emberek, örömet ígérnek meg, hogy nem fognak lőni a népre.

— Nem is akartunk mi, kérem... — mondja egy jóképű, harcsabajuszú magyar és Geyger főhadnagy, amikor már bor mellett jól összebarátkozott velük, bemegy a huszárokkal a laktanyába, folytatja az agitációt, felesketti őket a Nemzeti Tanácsra és dolgát végezve azzal a kijelentéssel távozik, hogy a katonák várják meg a Nemzeti Tanács parancsait.

Kéri Pál a 32-es gyalogezredet veszi munkába.

A tisztikar rövid idő múltán csatlakozik a mozgalomhoz, sok köztük Kéri személyes ösmerőse és ezeket a tiszteket jelentkezésre Csernyák századoshoz utasítja.

Hoffmann György hadnagy ifjú Hehs Aladár hadapródjelölttel a forradalmi Katonatanács kémirodáját szervezi meg. Megnyerik Lukachich tábornagy küldöncét, aki a városparancsnokság minden intézkedéséről jelentést tesz a Katonatanácsnak és így a forradalmi katonák mindig hamarébb tudnak meg minden ellenük irányuló parancsot, mint azok a katonai parancsnokságok, akikhez ezek intéztettek. Október 26-án elcsípi Lukachichnak azt a parancsát, amely a Katonatanács tagjainak elfogatásáról intézkedik. Ezt a parancsot a cél érdekében meghamisítják. A tisztek ezredszámait kieserélik, személyleírásaikat megváltoztatják és az így megváltoztatott és immár értéktelen utasítást továbbítják a katonarendőrség kezéhez. Hasonló úton tudja meg a forradalmi Katonatanács a karhatalmi századok elhelyezését is és ugyanígy jut kezükre minden parancs, amely a karhatalmi századok kivezénylésére vonatkozott valamilyen népgyűlés alkalmával.

János Andor tüzérfőhadnagy két tüzérezred tisztikarát és legénységét nyeri meg a Katonatanács, illetve a Nemzeti Tanács céljaira. A két ezred a 32-ik és a 131-ik tábori tüzérezred, amelynek egyhangú esküjét viszi János főhadnagy a Nemzeti Tanács színe elé. Hasonló módon folyik az agitáció a kaszárnyákban és a katonai munkásokat foglalkoztató gyárakban egyaránt.

A forradalom előkészítésének napjairól írva nem szabad megfeledkezni a szervezett munkáságról sem, amelynek bátor és elhatározó magatartása legnagyobb biztosítékát nyújtotta a sikernek. Szerepükről később lesz szó, egyelőre csak annyit, hogy a Katonatanács és a munkások közötti-összeköttetést *Szántó* Béla hadnagy tartja fenn, aki háború előtt a Magántiszviselők és Kereskedelmi Alkalmazottak Országos Vezetőségének volt tagja és a forradalom napjaiban a Honvédelmi minisztériumban teljesít szolgálatot mint irodatiszt. Őt Kunfi Zsigmond küldte Csernyák Imréhez.

Természetesen mindez nem ment olyan egyszerűen, mint ahogy mi ide ezt leírjuk. El kell képzelni az akkori napokban Pestre nehezedő nagy katonai erőszakot, amely kérlelhetetlenül rácsapott minden forradalmi mozgalomra és fejét követelte mindazoknak, akikről csak feltételezte, hogy egy ilyen mozgalom élén állanak. Lukachich katonarendőrsége éjjel-nappal talpon van. Ennek a katonarendőségnek ellenőrzésére a forradalmi Katonatanács egy ellen-katonarendőséget szervez. Ezt a katonarendőséget Lengyel László hadnagy és Sztanykovszky Tibor zászlós teremtik elő a föld alól. A „rendőség” első tagjai, itt egy kicsit mosolyogni is kell, a Pesten élő sok száz főre tehető „link” és „jassz” és „lógós”. Ez a három; immár egészen a köztudatba átment pesti jelző írhatja csak körül ezeknek az embereknek kilétét. És itt némi elégtételt is kell szolgáltatni nekik. A forradalom napjai alatt kitűnően dolgoztak. A legnagyobb dicséretük talán az legyen, hogy sokkai nagyobb hasznot hajtottak „a Katonatanácsnak, mint az igazi katonarendőség Lukachich aitébornagynak. Lengyel hadnagyékhoz Hüttner főhadnagy is csatlakozik és közel háromezer ilyen katonaszökevényt szerveznek meg kémszolgálatra és állítanak a Katonatanács szolgálatába. Rájuk azért is igen nagy szükség van, mert a Katonatanács tagjait lépten-nyomon üldözik. Bejelentett lakásaik előtt bajonettes készültségek várakoznak esténként és nem naponkint, hanem óránként kell változtatni a hoteleket, ahol rövid időre felütik a tanyájukat. Természetesen a tisztek, ha baj van, nem a perzsaszőnyeggel borított, előkelő hallon keresztül, hanem háztetőkön és világító udvarokon át távoznak minden bejelentés és feltűnés nélkül. A Bristol, Royal és Meteor szállók, meg a mellékutcák hoteléi sokat tudnának ezekről a napókról mesélni.

Nagyon nagy hasznot hajt a forradalom előkészítése alatt dr. Schubert főhadnagy, aki a Hadbírószágon teljesít szolgálatot és állandóan értesülve van a katonarendőség intézkedéseiről és ezeket jóelőre továbbítja a Katonatanács valamelyik tagjához. Szereplésének egy másik jó oldala is van.

A hadbírótság ügyészségén várja az esetleg letartóztatott forradalmárokat, hogy helyzetükön

A Károlyi-palota egyik írószobája, ahol a Nemzeti Tanács és a Katonatanács először találkozott

könnyítsen és a kiszabadulásukat minél előbb elősegítse.

Megalakul a Diáktanács is, a diákok közül Rapapert Árpád teljesít kitűnő szolgálatokat.

A forradalom első stratégiai terve

Ilyen előzmények után vetődött fel a forradalmi Katonatanács és a Nemzeti Tanács tagjai körében a stratégiai terv megbeszélése, amellyel Lukachich intézkedéseit lehetetlenné kellett tenni és a hatalmat mindenáron megszerezve át kellett adni a Nemzeti Tanácsnak. Ekkor körülbelül tizen-nyolcezer ember áll Lukachich altábornagy rendelkezésére. A csapatok egy részét a pesti helyőrségek, másrészt pedig a vidékről felhozott különböző katonai alakulatok alkotják. A forradalom eltiprására kirendelt katonákat a városparancsnokság úgy helyezi el a belső kaszárnyákban, hogy azokat azonnal a munkások felvonulási útvonalaira lehessen vetni. Hogy csak egy példát említsünk, a Falk Miksa-utcában elszállásolt sokszáz főnyi katonaság feladata az volt, hogy a Váci-utat megszállja és elzárva tartsa a munkások elől. Lukachich minden intézkedését ismeri a Katonatanács, tudja a vidékről felrendelt és ezután megérkező katonák pontos létszámát is és Hoffmann hadnagy, aki a kőbányai pályaudvaron, mint vonalparancsnok teljesít akkoriban szolgálatot, ezeket a vonatokat napokkal visszatartja és a karhatalmi csapatok Pestre érkezését tőle telhetőleg késlelteti. Ugyancsak megakadályozza azoknak a páncélvonatoknak Budapestre érkezését is, amelyeket szintén Lukachich rendelt fel az ellenállás megérősítésére.

Október 26-án úgy áll a helyzet, hogy ennek a Lukachich rendelkezésére álló tizennyolcezer fő-

nyi katonaságnak a fele már titokban felesküdt a Nemzeti Tanácsra és várja a Katonatanács parancsait és el van határozva, hogy csak egyedül ezeket a parancsokat teljesíti.

FÉNYES LÁSZLÓ, a Nemzetország kormánybiztosa

A stratégiai terv törzsét a két Nemzeti Tanács-hú tüzérezred alkotta, amelyeknek ütegeit az Oktogonon és az Erzsébet-körút—Rákóczi-út keresztezésen kellett volna felállítani. A terv további része úgy szól, hogy Pus-

tafi főhadnagy a félzászlóaljnyi gépfegyveres karhatalmi csapattal megszállja az Erzsébet-hidat, hogy a 29-es honvédek, akik ezredparancsnokuktól eltekintve ekkor már a Nemzeti Tanácshoz pártoltak át, átjöhessenek és elfoglalhassák a városparancsnokságot. Az elfoglalás után csatlakoztatják a felesküdtöt csapatokat, ezekkel együtt megszállják a kerületi parancsnokságot, — így szolt a további parancs. A katonai parancsnokságok elfoglalása után sor kerül az állami hivatalok, a középületek megszállására is, majd a József és Teréz telefonközpontok birtokbavételére. A főpóstán lévő állandó őrség ekkor már felesküdtöt a Nemzeti Tanácsra. A gyalogos csapatokon és tüzérekén kívül ekkor körülbelül százhusz tengerész is rendelkezésére állt a Katonatanácsnak és a gödöllői királyőrségre kirendelt huszárok szintén akik tisztjeik tudta nélkül 26-án felesküdték a forradalomra. Mivel az óbudai tengerészkülönítmény teljes csatlakozása csak órák kérdése volt, a stratégiai terv velük úgy intézkedett, hogy két monitor teljes gozzfcl az Országház elé fut, a legénység egyrésze partraszáll és elfoglalja a parlamentet és elfogja a reakciós kormány tagjait.

A rendőrlegénységre ekkor még teljesen nem lehetett számítani, sem a csendőrségre, de hogy eredményes volt a Katonatanács agitációja a rendőrök között is, azt legjobban az október 26-iki rendőrlázadás bizonyítja, amelynek színhelye a Mosonyi-úti laktanya volt. Ekkor már a rendőrök között járt Lengyel László hadnagy, kinek agitációjára megindul a rendőrök forrongása és másnap a 478. sz. rendőr jelenti a Nemzeti Tanácsban, hogy 300 gyalogos és 150 lovasrendőrt sikerült a Katonatanács részére megnyerni. A Mosonyi-úti laktanya lázadása tehát nem kenyérért és nem jobb szolgálati beosztásért lángol fel a rendőrlegények körében, mint ahogy azt az akkori sajtóiroda szerte kürtölte, hanem a legénység hazafias érzületének a megnyilatkozása volt, amely már ekkor is csak kényszerűségből áll a reakciós hatalom rendelkezésére.

Folyik az agitáció

A Katonatanács ülése éjjel három órakor végződött. Reggelre ébredve óriási izgalommal hallják a katonák a nap eseményeit. Anynyit az előző napról tudnak, hogy Gödöllőn a királyi udvarban óránként újabb megújabb politikust hívtak meg kihallgatásra és habár végleges döntés még nem történt meg, a legnagyobb valószínűség szerint Károlyi kerül kormányra. A kihallgatások jelentőségteljesek. Ekkor jelentek meg legelőször a király előtt a parlamenten kívülálló szocialisták és radikálisok vezérei, akiknek királyi kihallgatása az előző régim alatt lázalomnak és lehetetlen kívánságnak tűnt volna fel. A kihallgatások eredményeként az a hiteles íiek látszó információ, terjed el Pesten, hogy Károlyi a designált miniszterelnök, hiszen a királylyal az ő vonatán Bécsbe utazott.

A forradalmi Katonatanács ezalatt továbbmüködik. Október 27-én folytatódik a széleskörű propaganda a katonák minden rétegében. Jelentkeznek a legénységi kiküldöttek, hozzák a legénység csatlakozásának bejelentését és közöttük van egy bécsi küldött is, aki az ottani magyar katonák együtttérzését hozza hírül. Az autókáder is jelenti csatlakozását, amelyet örömmel vesznek tudomásul. A forradalom automobiloKhoz jut.

Pusztafi Jenő főhadnagy Salzberger Sándor zászlóssal kimegy a 29-es honvédek kelenföldi lakanyájába, hogy csatlakozásra szólítsa fel az ezred parancsnokát, Gyulay őrnagyot. Hivatkoznak

arra, hogy Gyulay nagyapja a 48-as szabadságharcban hősiesen küzdött, a fiú tehát nem hazudtolhatja meg az apát. A tisztikar és a legénység ekkor már csatlakozott a Nemzeti Tanácshoz, Gyulay őrnagy azonban konok keménységgel nemet mond, igazoltatja Pusztán főhadnagyot és Salzberger zászlóst és feljeleni őket Lukachichnál.

Rex Jenő József törzsörmester, mintha mi sem történt volna, minden nap bent van az 1-es honvédek laktanyájában, ahol a karhatalmi célokra Pestre hozott inotai tanezred szállást kapott. A legénységgel megegyezik hogy nem lőnek a munkásokra, „a tisztekkel pedig abban állapodik meg, hogy ha a dolog nyilvánosságra kerülj ők is nyíltan a Nemzeti Tanács mellé állanak. „Az ezred legénysége ígérletét meg is tartja, mert ahogy, ki fog derülni, a másnapi Lánchíd élöm tüntetésnél nem használja fegyverét és szétnyitja a kordont a felvonuló tömeg előtt.

Gyimes hadnagy lázas beteg, mégis teljesíti kötelességét. Künn jár a Hadik-lakianyában, ígérletét veszi a legénységnek, hogy nem lő a magyar testvérekre. A kórház legénységét és tisztikarát, ahol ápolás alatt áll, szintén csatlakoztatja, a Nemzeti Tanácshoz.

Geyger főhadnagy hordárnak öltözik és az összes hídőrségeket felvilágosítja a történekről és a katonákat felesketi a Nemzeti Tanácsra. Hoffmann hadnagy a Pestre érkező legénységet Kőbányán, mint vonalparancsnok beszéddel várja, felszólítja őket, hogy ne lőjjenek a népre, akik az ő jogaikért is harcolnak. Hogy szavai jó talajba hullának, bizonyítják az események, a vértelen magyar forradalom. Igen nagy szolgálatokat tessz a forradalom előkészítésekor Török Sándor 1. honvéd gyalogezredbeli őrmester, aki mint kiképző altiszt tartózkodik Budapesten és ezrede legénységét készíti elő a nagy napokra. János Andor főhadnagy, miután feleskette a Pálffy és Andrassy tüzerlaktanyák legénységét — még tovább megy a munkában. Megszerzi a megbízhatatlan tisztek névsorát is, akikre a forradalomban nem lehet számítani.

*A Katonatanács proklamációja
Károlyi Bécsben*

Mindenkivel azonban személyesen nem lehet beszélni. Elhatározza tehát a Katonatanács, hogy röpcédulákat nyomtat, amelyben fölvilágosítja a katonákat áarról, hogy régi k. u. k. eskü már nem kötelező, a Nemzeti Tanács az eskü alól feloldja a katonákat, akiknek immár csak a Katonatanács parancsait kell teljesíteni.

A proklamáció szövege ilyen értelmű rövid három pontból áll és a kinyomatása nagy akadályokba ütközik. A katonák, akik fellázították a pesti csapatokat, tudjuk jól, fejükkal játszanak. Ha a forradalom nem sikerül, ez egyúttal az ő halálos ítéletük is. Először a Népszava nyomdájára, a Világosság-nyomdára gondolnak, itt azonban lehetetlen a proklamáció kinyomatása. A nyomda annyira exponált és annyira vigyáznak rá, hogy nem vállalhatja az ügy romlásba döntésének veszélye nélkül a röpcédulák kinyomtatását. A katonák útja ezután Magyar Miklóshoz, a szociáldemokrata párt régi és kipróbált tagjához vezet, aki az Újságüzem nyomda vezérigazgatója, Ő nemes bátorsággal vállalja a veszedelmes munkát. Kiszedeti a röpcédula szövegét idegen nyomdában és kinyomtatja két éjjel sok ezer példányban. A munkásoktól nem kell tartania, hiszen szervezett munkások, a szociáldemokrata párt kipróbált katonái, ellenben tartania kell a reakciós hatalom minden vérebétől, akik vércsemódra csapnak rá mindenkire, ha csak egy csöppet is gyanús a szemükben. A sokezer röp-

cédulát tengerészek és a diáktanács egyik tagja, Rapaport Árpád szállítják ki a nyomdából Magyar Miklós városligeti villájába, ahol János Andor főhadnagy vezetésével hú katonák őrzik két gépfegyverrel a drága kincset. Így lett az Újságüzem az új Landerer és Heckenast. A röpcédulák egy részét elszállítják, a másik rész a forradalom első napjára marad tartalékban és ez az első nap a Nemzeti Tanács és a Katonatanács együttes határozata folytán csütörtök, október 31-e lesz.

Ekkor már nincs a Nemzeti Tanácshoz hú katonának egyetlen biztos perce sem. Lukachich katonarendőrsége lépten-nyomon üldözi őket. Útcákon futva kell menekülniök sokszor, pedig polgári ruhába öltöznek jórészt, akinek bajusza volt, leborotváltatta, akinek nem volt, az bajuszt növesztett.

Ezalatt Károlyi Bécsben van. Október 27-ére virradó vasárnap éjjel még úgy látszik, hogy csak néhány mondat hiányzik ahhoz a kinevezési okmányhoz, amely Károlyi Mihályt Magyarország miniszterelnökévé teszi, meg. Azt a Károlyi Mihályt, aki a háború negyedfél esztendeje alatt rettenthetetlen bátorsággal maradt következetes entente barátságához és aki mögött ezekben a napokban annyira ott áll az egész ország, hogy még ádáz ellensége, Tisza István gróf is őt tartja az egyetlen embernek, aki kivezetheti az országot a borzasztó veszedelmek labirintusából. Mindenki úgy érzi, a munkások és a polgárok egyaránt, hogy egy pillanat Jüanyzik Csak ahhoz, hogy az-ország' vezetését egy új és demokratikus kormány vegye át, mert ez az egyetlen becsületes és főleg okos megoldása a helyzetnek, amely megteremti az ország belső békéjét és közeli lehetőséget nyújt arra, hogy megbéküljünk külső ellenségeinkkel is.

De nem így történt. Károlyit a király magával viszi Bécsbe, azzal a kifogással, hogy ott befejezhetik azokat a tárgyalásokat, melyeknek eredményeként Magyarország miniszterelnöke lesz. A király vonata október 27-én vasárnap érkezik Bécsbe és a császárvárosban nem hogy nem tárgyalnak Károlyival, de szóba sem áll senki vele.

Az egész utazásnak az volt a célja, hogy Károlyit egy időre eltávolítsák Budapestről, hogy jelen ne

BIRÓ LAJOS, külügyi államtitkár

lehesen azon a népgyűlésen, amelyet vasárnapra hirdetnek a mögéje csoportosuló pártok. Azután

meg Károlyi jelenléte egyúttal arra is jó, hogy megóvja a király vonatát minden kellemetlenség-től Budapest és Bécs között.

Hogy mennyire gálád és alattomos volt a terv, bizonyítja az a jelenet, amely Károlyi Mihály és Zita királyné között folyt le Gödöllőn, a Bécsbe való utazás előtt. Az indulásra várakozó Károlyihoz besietett a királyné és kezét tördelve kérte a grófot, hogy mentse meg a férjét. Elmondta, hogy egyedül Károlyiban van minden reménységük és a király érdemes arra, hogy Károlyi megmentse.

Ez volt az előzménye a bécsi utazásnak. Bécsben a király újra alattomos tanácsadóira hallgat. Egész nap velük tanácskozik és Károlyival hivatalosan szóba sem áll senki. Károlyi ezalatt hoteljében várakozik a hívó szóra és csak délután veszi észre, hogy az újra feltámadt kamarilla a királlyal az élén bolondot járatott vele. Károlyi Mihály ekkor elhatározta, hogy visszautazik Budapestre. A vonaton azonban nem egyedül jön Pest felé, együtt utazik vele József főherceg is, aki mint homo regius indul el Bécsből, hogy rendet teremtsen Budapesten.

Ezen a napon Pesten imponálóan nagyszerű népgyűlésen esküszik fel a főváros népe az Országház-téren a Nemzeti Tanácsra. Itt értesül a tömeg arról a puccsról, amely elcsalta Bécsbe Károlyi Mihályt, hogy jelen ne lehessen a népgyűlésen, összefacsarodnak a szívek, ökölbe szorulnak a kezek és felhangzik a jelszó:

— Gyerünk a nyugati pályaudvarhoz Károlyi elé.

A Katonatanács egy hűséges távirótiszt jelentése folytán már kora délután tudja Károlyi bécsi históriáját és készül a vezér fogadására. Ekkor állja első próbáját a lógósokból szervezett ellenkatonarendőrség, amely szétviszi a városba a hirt, hogy délután érkezik Károlyi a nyugati pályaudvarnál, legyen ott mindenki a pályaudvar előtti Egyben közhírré teszik, hogy ezen a vonaton jöj Pestre a király megbízottjaként József főherceg is és kiadják a jelszót, kiáltsa mindenki:

— Éljen Károlyi, pfuj a diktátor!

Károlyi megérkezik a nyugati pályaudvaron

Mint 1848-ban a Bécsből visszaérkező Kossuth Lajost, úgy fogadják Károlyi Mihályt a nyugati pályaudvaron. Körülbelül hatvanezer főre tehető a tömeg, amely a teret és a szomszédos utcákat ellepi. Köztük vannak természetesen a forradalmi Katonatanács kiküldöttjei is. A pályaudvar előtt álldogálók sorában ott van dr. Pethes Béla önkéntes, aki még október elején csatlakozott Csernyák századoshoz. Katonaruhában beszédet mond a tömegben várakozó katonákhoz. Megnyugtatja őket, hogy ne féljenek, mert mögöttük áll a Katonatanács és felhívja a katonákat, hogy csatlakozzanak a Nemzeti Tanácshoz. A pályaudvaron ezalatt ezrekre menő elkobzott napilapot osztajjak szét a Tanács tagjai az elutazók között, hogy informálják a vidéket a Pesten történekről. Horváth Sándor tengerész egy villamos megálló táblájáról beszél, Lengyel László hadnagy egy közúti villamos kocsiról, mind a ketten egyenruhában. Ott vannak rajtuk kívül a tömegben még Czenner Zoltán és Gyimes Vilmos hadnagyok is.

Késéssel, sötét este érkezik meg a vonat, amely a várva-várt vezért hozza. És olyan ünnepléssel és olyan meleg szeretettel veszik körül Károlyit, amelyre alig van példa a magyar történelemben. Talán csak Kossuth Lajos érezhette azt a lángoló népszerűséget valaha, amit Károlyi Mihály érzett október 27-én este a nyugati pályaudvarnál. De szükség is van erre a nagy népszerűségre. Az

ő személyes, szuggesztív erejére van szükség, hogy a nagy tömeget a törvényes rend kereteiben megtartsa. A tömeg úgy hordozza feje felett Károlyit, mint valami diadal jelvényt. A pályaudvar belsejét sok ezerre menő ember lepi el, úgy hogy Károlyi nem tud távozni a rendes kijáraton. Barátai a Váci-útra nyíló rakodó kapuján keresztül akarják kivinni, a kapu be van zárva és nem lehet visszafordulni. Nincs más hátra, mint átmászni a kapun. A kerítés túlsó oldalán ölelő karokra lép Károlyi, így viszik egy városi villamos kocsira, ahol nagy nehezen helyet szorítanak számára. Senkisé is száll le a kocsiról, nem akarják elszalasztani az alkalmat, hogy együtt utazhatnak Károlyi Mihállyal, hanem összébbszorulnak, elfojtják a lélegzetüket, így csinálnak egy ember számára való helyet a zsúfolt villamoson. És elindul a kocsi. Messziről úgy fest, mint valami hatalmas szőlőfürt, az oldaláról, a lépcsőkről tömegesen lógnak az emberek. Pár pillanat múlva a szó új értelmében kifogják a vezetőket a kocsiból és lelkesedésében a nép akarja tolni a villamost. Mikor ez nem sikerül, átteszik Károlyit egy hamarosan rekvirált fogatra, majd az Oktogonon egy autót csípnek el, Károlyi átszáll, a soffőr ügyesen egérutat nyer és mellékutcákon keresztül viszi a népvezért a Gizella-téri pártkörbe.

A kör kapujában ember-ember hátán.

Estefelé egy cseh alezredes vezetésével katonarendőrség fogta körül a házat, hogy a bentlévő katonatisztek, akik az ablakból a Katonatanácsot hirdették, elfogja. És csodák-csodája, az alezredes úr egyetlen katonát sem talál a házban, noha állandóan tele szokott lenni a pártkör a Katonatanács tagjaival.

A szerencsés véletlen története ott kezdődik, hogy Schubert főhadnagy a Hadbírószágon, hogy a személye iránti gyanút eloszlassa, állandóan éles hangon bírálja a forradalmár katonatisztek szereplését. Károlyi visszaérése napján kora délután is hangosan kikelt magából:

— Ezt már igazán nem lehet tovább tűrni. A tiszték lázító beszédek tartanak, itt az életünk-ről van szó, tessék intézkedni!

Válaszul csittítani kezdték és próbálták megnyugtatni, hogy már megtörtént a kellő intézkedés.

— Miféle intézkedés történt ... — kezdett

JÁSZI OSZKÁR nemzetiségi miniszter

újra kiabálni Schubert főhadnagy — ezek csak szavak, én tetteket kérek!

— Hát kérek, — nyugtatta meg egy öreg őrnagy hadbíró, — tettekről is beszámolhatok. Ma

délután körülfogják a Károlyi pártkört és lefűlelik a forradalmár tiszteket . . .

Schubert főhadnagy természetesen most már nem kiabált tovább, hanem sietett haza, telefonált a pártkörbe és a körülfogó század megérkezése előtt egy félórával egy katona sem volt fenn a Károlyi-pártkörben.

Az izgalmas október 28

Október 28-án, hétfőn reggel sorsdöntő napra ébred a főváros népe. Mindenki a politikai helyzet megoldását várja. A homo regius, József főherceg egész délelőtt politikusokat fogad, de nála jár a karhatalmi erő parancsnoka, Lukachich altáborftágy, vele is van megbeszélni valója. Nem tudni, hogy mi történt ezeken a kihallgatásokon, csak egy a bizonyos, hogy nem Károlyi Mihályt ajánlják miniszter elnöknek és tiltakoznak az ellen, hogy a Nemzeti Tanács tényleg az egész ország aevében beszél.

Könnyű a krónikás feladata, bebizonyítani, hogy nem volt igazuk. A mai helyzet, amikor ezt a könyvet írjuk, megdönthetetlen bizonyíték. És most visszahull a tanácsadók homlokára, akik október 28-án a Nemzeti Tanácsát a pesti csöcselék vezéréként próbálták lefesteni. És gonoszak is ezek a tanácsadók. Hiszen tudják ők jól a történelemből, hogy nincs ország, amelynek szabadságmozgalma ne fővárosából indult volna ki, — nincs ország a világtörténelemben, ahol ellent tudott volna állani a vidék egy főváros függetlenségért és demokráciáért harcoló forradalmának. József főherceg, akit az elkerülhetetlen végzet sodor az események élére, hasonló helyzetben van, mint 1848-ban István nádor, az ő emlékezetes nagybátyja. El tudjuk képzelni az izgalmat, ami az ő lelkében forr, mert nem látja tisztán a helyzetet. A tanácsadók hamisan informálják és az események azt igazolják, hogy a főherceg nem teljesen

hisz nekik és a nép követeléseivel szemben egy napi türelmet kér a végleges elhatározás előtt.

Amíg ezek a megbeszélések a várban folynak, a Nemzeti Tanácsot a katonákon kívül egymásután keresik fel a Károlyi-párt helyiségében küldöttségek: egyletek, intézetek, gyárak és intézmények képviselői, hogy lelkes csatlakozásukat jelentsék be. A jelentkezők között legértékesebb az óbudai tengerész-különítmény fenntartás nélkül való csatlakozása, amely ezzel a lépésével a háttal hivatott képviselőjének ismeri el a Nemzeti Tanácsot.

A forradalmi Katonatanács természetesen tovább dolgozik. Napról-napra növekednek a Pestre érkező csapatok, ezeket újra meg újra meg kell nyerni a mozgalomnak és nem szabad megteledkezni az előző napokon felesküdt csapatokról sem mindennap közjük kell menni legalább egyszer, hogy fenntartsák velük az érintkezést. Arra is van bizonyíték, hogy még Lukachich sem bízik saját csapataiban. Pusztai Gazda Jenő hadnagy, aki minden éjjel meglátogatja mint minden tiszt a rája bízott katonaságot, 28-ára virradó éjjel már csendőrséget talál beosztva az Aréna-úton elszállásolt készütség legényei között. A katonák elmesélik Pusztainak, hogy ha kivonulnak a csapat elején, a csapat végén, sőt a két, oldalán is határozott bajonettos csendőr halad, annyira vigyáznak rájuk.

Október 28-án délután az események fejlődésére kíváncsi nép nagy tömegben lepi el a Károlyi pártkör ablakai előtt elterülő Gizella-teret. Várják Károlyit, aki fenn van a várban József főhercegnél. A főherceg Károlyit kéri meg arra, hogy közölje a néppel üzenetét, amelylyel egy napi türelmet kér a helyzet megoldására. Károlyi visszatér és beszédet mond a pártkör ablakából. Megkéri a népet, hogy legyen türelemmel, de a tömeg, amely nem főhercegi tolmácsként, hanem minisztereinként várta vissza Károlyi Mihályt, természetesen nem nagyon türelmes. Apró kis népgyűlések alakulnak és az alkalmi szónokok még csak növelik a feszültséget, úgy hogy a helyzet egészen kritikussá lesz és erős szavak szakadnak ki a szívekből és erős kezek szorúlnak ökölbe.

Természetesen ezt mind meg lehetett volna akadályozni, ha a király nem hallgat a kamarilára, hanem Károlyi Mihályt nevezi ki miniszterelnökévé.

KÉRI PÁL

Károlyi Mihály után Csernyák Imre civilben lelkesítő beszédet intéz a tömegben várakozó sok katonához. Hirdeti a forradalmi Katonatanács megalakulását, hirdeti, hogy a katonata-

nács feloldja a katonákat az eddigi cs. és kir. eskü alól és felszólítja a lenn várakozókat, hogy esküdjenek fel az önálló magyar hadseregre, amely a független, demokratikus Magyarországért, a boldog és minden dolgozó embert megbecsülő Magyarországért küzd és ez a hadsereg csakis a Nemzeti Tanács parancsait teljesíti. Utána B. Pásztor Béla hadnagy kivont karddal, egyenruhában kitérdel az ablakon és felesketi a lenn várakozó katonákat. A beszéd elhangzása után lélekszakadva rohan a szobába Török őrmester és jelenti, hogy a katonarendőrség körülfogja a házat és vezetőjük, egy cseh alezredes, már a kapuban van. Hogy a katonarendőrség észrevétlenül ide tudott érkezni, az úgy történhetett meg, hogy a rendőrök rokkantnak öltöztek fel. Egyik bekötötte a fél szemét, a másik mankót vett a hóna alá, a harmadik felkötötte a karját és így tovább. Természetesen a pártkör előtt aztán a nyomorékok eldobták a mankójukat és előkerült helyettük a szolgálati revolver. B. Pásztor Béla hadnagy bátran nekiindul a farkasveremnek. Lement a lépcsőn, belerohant a katonarendőrök kezébe, akik elhurcolták. Az ablakból látja a jelenetet János főhadnagy és utánakiabál és Pásztor meg is hallja:

— Ne félj, kiszabadítunk!

Hogy mennyire előrehaladott a propaganda a katonaság körében, annak jellemzésére ide kell irni azt, hogy az elfogott B. Pásztor Béla őrzésére kirendelt katona másnap már fenn van Csernyák Imrénél, hozza Pásztor levelét, amelyben tudósítja a Katonatanácsot hollétéről.

János főhadnagy, aki szintén a pártkörben vart, leszalad a földszintre. A kapun ekkor már nem lehet kijutni és csak úgy tud menekülni, hogy kinyitnak egy divatárüzletet a házban, melynek az udvaron is van bejárója és János az üzlet Deák Ferenc-utcai ajtaján keresztül távozik. Ezalatt Török őrmester is kifelé igyekszik a pártkörből. A kapuban elfogják a katonai rendőrök és villámszon az őrszobára akarják vinni. Török őrmesternek sikerül a zsúfolt kocsiról útközben leugrania és elmenekül a Magyar-utca irányában.

Czenner Zoltán hadnagy, aki ekkor szintén

fenn van a pártkörben, a házban lévő Diáktanácshoz menekül, ahol lelkesen fogadják és megesküsznek, hogy nem adják ki a katonarendőrségnek. Átszöktetik egyik szomszédos családhoz, ahol szí-

HATVANI LAJOS báró, a Nemzeti Tanács végrehajtóbizottságának tagja

vesén segítenek a katonatisztn. Egy Dunagőzhajózási r. t. altisztjének ruhájába öltözik és így távozik a pártkör kapuján.

A katonarendőrség elvonulása után, hogy hasonló meglepetésben ne legyen többé részük a bentlévőknek, a Diáktanács tagjaiból őrséget állítanak a pártkör kapuja elé és még az újságírók is csak szigorú igazolás után juthatnak be a házba.

Amíg ezek az események a kapun belül folynak, künn a téren izgalmas várakozásban áll a tengernyi nép. Károlyi újra fenn van a Várban és a pártkör előtt mindenki helyén marad és várja a visszatérő vezér üzenetét. Ezeket az embereket nem lehet most már csak úgy egyszerűen hazaküldeni. A felgyülemlett sok izgalom levezetésére valami módot kellett keresni a vezetőknek, már csak azért is, hogy a nagy tömeg a törvényes rend formái között megmaradva oszoljon szét és térjen lakásába. Ekkor veti fel Friedrich István, Károlyi régi híve, az eszmét, hogy vonuljanak fel a várakozók Budára, József főherceg, a homo regius palotája elé, hadd lássa a főherceg a nép akaratát és a felvonulók szónoka intézzen beszédet a király megbízottjához. Ez a beszéd pedig legyen válasz a főherceg késő esti órákban megjelent proklamációjára, amely lényegileg ugyanazokat a pontokat tartalmazza, amiket a Nemzeti Tanács állított fel legsürgősebb követeléseként. Amint látjuk ez a felvonulás nem agresszív, hanem egészen békés tüntetésnek készült. Hogy minden nézeteltérés eleve elkerülhető legyen, a pártkörből a képviselők telefonáltak a főhercegi palotába, informálták a fentlevőket a közlő tömeg békés szándékáról és bejelentették, hogy a nép elindult és a vár felé tart, hogy József főherceggel tudassa akaratát. A telefonválasz kitérő volt, a tömeget azonban most már nem lehetett megállítani. Elhatározták tehát a pártkörben jelenlévő képviselők: Fényes László, Vass János, Laehne Hugó, valamint Búza Barna és Friedrich István, hogy felvezetik a sokezer lenn várakozót a várba. Fényes László meg a többiek állnak a tömeg élére és a Gizella-térről elindult a menet rendben és lelkesen a Lánchíd felé.

A Lánchíd előtt hármaskordon várta a Budara készülöket. Legelői a katonák kordona állott, mögöttük még két rendfőntartó kordon vesztegelt, rendőrökből és csendőrökből. A katonaság, amely ezen az ominózus napon az első kordont alkotja,

az inotai tanezred, amely már napok óta megegyezett a Nemzeti Tanácssal és egyezségéhez híven nem áll ellen a népnek, hanem megnyitja a kor-

BARTHA ALBERT hadügyminiszter

dont előttük. A katonák mögött rendőrök és csendőrök állottak, akik rosszalották az első kordon engedékenységét és nem tudták megérteni, hogy miért nem akadályozza meg a katonaság a felvonulók Budára jutását. Háromszoros nekikezdéssel akarta a tömeg a második kordont áttörni. Ezt a kordont gyalogos rendőrök alkották. A nagy tumultusban egy lövés dördült el a híd felől és a lövésre lovasrendőrök sortűzzel válaszoltak. Ezt a sortüzet nem tudták mire magyarázni a Duna túlsó oldalán, a budai várhegyen elhelyezett csendőrök és sortűzzel válaszoltak a felhangzó fegyverdörgésre. Ez a sortűz szerencsére nem tett senkiben sem kárt, ellenben a pesti oldal rendőreinek lövöldözése áldozatokat követelt. Két halott és körülbelül ötven sebesült maradt a lánchídi csatatéren. Ezek a forradalom első hősi halottai. Egy halottat a közeli Ritz-szálló halljába visznek a munkások és a Kiváltságosak márványoszlopos hoteljében végigcsorog a földön a népszabadság első mártírjának a vére. A vérontás nyomában dühvel és szomorú felháborodással végződik ez a mámoros nap, amikor a demokratikus, független Magyarország csirája először dugta ki, a föld alól a fejét. József főherceg maga is megdöbben, amikor hírt hall a lánchídi csatáról. A főherceg újra Károlyi útján tudatja a néppel, hogy elégtételt akar adni a rendőrök brutális viselkedéséért.

A katonatanács éjjeli ülése

A véres tüntetés két halottját elviszik a mens tők, a sebesültek nagy részét pedig a Károlyi-pártkörbe szállítják és ott kerülnek ápolás alá. A néhány kis szobából álló kör megtelik véres vattával bepólyált, karbolszagú sebesültekkel.

Ezen a helyen magyarázatát kell adni annak is, hogy miért nem a forradalmár katonatisztek állottak a Budára tartó tömeg élére? Amikor ugyanis a nép elindult, ők voltak azok, akik legelőször jelentkeztek és vállalkoztak arra, hogy a tömeget Budára vezetik. A Katonatanács elnöke, Csernyák Imre megmagyarázta a lelkesülő tiszteknek, hogy ez a lépés a legnagyobb bűn volna a további munkálkodással szemben is, mert hiszen ha a tiszteket valami baj éri, vagy ha harc képtelenné válnak, vagy éppen ha foglyul esnek, elvesznek azok a férfiak, akik magukban hordozzák és féltve őrzik a készülő forradalom terveit, adatait és minden aprólékos csínját-bínját.

Mivel sebesültek teljesen megtöltötték a pártkört, a Katonatanács szükség folytán megbeszélései folytatására kivonul a körből és ifjú Hehs Aladár Német-utca 57. szám alatti lakásán folytatja tanácskozásait. Elhatározza a Katonatanács ekkor, hogy a forradalmi hatalom megszerzéséfé irányuló harcot legkésőbb csütörtökön, október 31 -én reggel megkezdi, mert a csapatok megszervezése és beosztása ekkor már teljesen kész és mindenütt gondoskodva van arról, hogy csütörtök reggel a Nemzeti Tanácshoz hú tisztek kerüljenek a készülségek élére.

A Katonatanács ezzel a határozatával még

ezen az éjjel átvonul Batthyány Tivadar grófnak Horányszky-utcai palotájába, ahol ekkor a Nemzeti Tanács tart ülést. A katonák képviselői bejelentik az ülésen, hogy a katonai erő megszervezésével elkészültek és a forradalom csütörtök reggel fel fog lángolni. Sokan vannak ekkor a Nemzeti Tanácsban, akik még húzódoznak és szeretnének előbb bizonyosságot szerezni arról, hogy a forradalom nem fog rettenetes és jöveteletlen fiaskóval végződni. De ki nyújthat erről biztosítékot-

Ezen a napon már a Royal-szállóban székel a Katonatanács, hogy az üldöző katonarendőrök elől egerutat nyerjenek. Egyébként is a munka kezd nagyarányú lenni, tehát nő a szervezet is. A Britokszállóban kap szállást a Katonatanács tüzérségi bizottság a, a Meteor-szállóban a kém-szervezet és a Royalban a központi iroda. Ekkor csatlakozik a forradalmárokhoz Erősi Aladár aktív százados, aki egy rohamzászlóalj parancsnokaként mint karhatalmi erősítés kerül Budapestre. És Erősi százados már az első nap zászlóaljával együtt felesküszik a Nemzeti Tanácsra. Ugyancsak jelentkezik csatlakozásra forgó István főhadnagy, a Ludovika Akadémián székelő távíró iskola parancsnoka és figyelmezteti a Katonatanácsot, hogy az érintkezési eszközök, a távíró és különösen a telefon megszerzése különösen döntő fontosságú és legfontosabb a főposta és a telefonközpontok birtokbavétele, hogy csak a Nemzeti Tanácshoz hű parancsnokságok használhassák a távbeszélőt. Egyben átadja tiszti tanfolyama negyven tisztjének és tizenhat hadapródjának csatlakozását és a csatlakozó ivén az is rajta áll, hogy a tisztek várják a Nemzeti Tanács parancsait. Nagyon nagy jelentőségű ez a csatlakozás, mert ezek a tisztek voltak a távíró iskola által a rend fentartására kirendelt karhatalmi századok parancsnokai.

A Katonatanácsnak ezen az ülésén a Nemzeti Tanács részéről résztvett Friedrich István és Kéri Pál is és felvetették a kérdést, hogy a várható események közül mire lehet számítani- Mert — szerintük — csak két dologról lehet szó:

— Vagy tudunk már most annyi erőt rendelkezésre bocsátani, amely megszerezheti a hatalmat, vagy folytatni kell a propagandát addig, amíg ez az erő rendelkezésünkre áll.

PUSZTAI GAZDA JENŐ hadnagy

Kéri Pál ajánlatára a tanácskozás abba marad azzal a határozattal, hogy a propagandát folytatni kell, a tiszteket pedig másnap, október 30-án déli

utánra az Astória-szállóba megbeszélésre kell összehívni.

Kitűnő katonát kap a forradalom ezen a napon dr. Sós László tüzérezászlós személyében, aki a lánchídi csata után lelkesen csatlakozik a forradalmár katonákhoz és igen nagy szolgálatot teljesít a Pestre hozott bosnyákok megnyerésével Meg-egyezik a legénységgel és a tisztekkel, hogy a bosnyákok támogatják a magyar katonák forradalmát és ennek fejében győzelem esetén ők vonulnak legelőször haza és vonatról és ellátásról a Nemzeti Tanács gondoskodik. Ugyancsak ő közli a Nemzeti Tanács határozatát a Pesten táborozó cseh katonákkal, hogy a Nemzeti Tanács parancsa értelmében a csehek elmehetnek haza. Erre az intézkedésre azért volt szükség, hogy a megbízhatatlan elemeket eltávolítsák az útból. A cseheknek egy ilyen üzenetnél nem kellett több, délutánra mind egy szálig elszélednek. Ugyancsak Sós zászlós egyezett meg a Bristol-szállóában a 6. vartüzér ezred tárgyalásra megbízott tisztjével, aki kijelentette, hogy a legénység és a tisztikar egyaránt aláveti magát a Nemzeti Tanács parancsának.

Csatlakozik a rendőrség

A forradalom történetében egyébként október 29-ike nevezetes dátum. Ezen a napon csatlakozik a fővárosi rendőrség hazafias része a Nemzeti Tanácshoz. A Károlyi-pártkörben dr. Pál György és Szilárd Rezső rendőrfogalmazók, a Katonatanácsnál pedig dr. Melléky fogalmazó jelentik a csatlakozást, a mozgalom élén, mint a detektívek megbízottját, ott látjuk Kormos Károly titkos rendőrt is. A hazafias rendőrök mozgalmával szemben konok merevséggel áll dr. Sándor László főkapitány. Ábrahám Dezső interveniálása után is azzal fenyegetődzik, hogy a lázadók helyére csendőröket és határrendőröket ültet s egyszersmind a rendőrök lázongásának vezetőit letartóztatás terhe mellett kitiltja a főkapitányság épületéből.

Hiába azonban minden ellenmunka. Hasztalan minden igyekezet arra, hogy a kerületi tisztviselőket a központiakkal szembeállítsák, a rendőrség néhány nehézfejű és csökönyös főtisztviselő kivételével nagy lelkesedéssel csatlakozik a Gresham kávéházban megtartott gyűlésen a Nemzeti Tanácshoz. Nem szabad megfeledkezni e helyen dr. Körmeyi Zoltánról sem, a mozgalom másik vezetőjéről, aki ezeken a napokon a rendőri sajtóiroda élén állott és néhány nap múlva már a rendőrség, illetve a Rendőrtanács kiküldött képviselője a Nemzeti Tanácsban.

A rendőrök csatlakozását hivatalosan egy küldöttség jelenti be, amelyet Szentkirályi rendőrtá-

nácsos vezet Károlyi elé. Károlyi meghatott beszédben köszönti a rendőröket és hangsúlyozta, hogy amit ők tesznek, az nem az eskü megszegése, hanem az egyetlen hazafias tett, amit a magyar rendőröktől várhatott a főváros és az ország.

A rendőrség nemes és elhatározó lépése fegyveres hatalmat adott ekkor a Nemzeti Tanács kezébe, amelylyel szemben tanácstalanul állt a Várban az új átmeneti minisztérium, amelynek vezetését József főherceggel, mint homo regiusal megállapodva gróf Hadik János vállalta.

Nincs ekkor már senki a fővárosban, aki a rendelésszerűen készült és homályba rejtőző Hadikskormányt tekintené a nemzet hatalmi képviselőjének. Budapest utcáin és az emberek lelkében ekkor már a Nemzeti Tanács az úr és az elkeseredett szívek és az ökölbe szorult kezek egy gondolat felé terelik a tömeget és ez a gondolat, ez az eszme: a köztársaság! Sehol a történelemben

H. N. 30/1918

Handwritten text in German:
 In Vertretung des...
 20/17 1918

Handwritten signature:
 Rothberg

K. u. k. Ersatzbataillionskommando des
 Infanterieregimentes Schreiber No. 24.
 Prasanpatis Esztergom. am. 30/1 18 18
 Ges. No. 2449 - K. mit 1. Btl.
 Ad: Mil. Pol. Abt.

Handwritten text in German:
 ...
 g. R. 174

KORVINYI ÁRPÁD hadnagy ellen kiadott elfogatási parancs,

amelyet a küldönc a katonarendőrség helyett a katonatanácsnak kézbesített

rövidebb idő alatt nem játszotta el király kis játékáit, mint 1918 október havában IV. és immár utolsó Habsburgi Károly Budapesten és egyúttal Magyarországon. Mindezt köznapi nyelven szólva, meg lehetett volna spórolni. Meg lehetett volna akadályozni hetekkel ezelőtt, de el lehetett volna kerülni még néhány nappal ezelőtt is, az emlékezetes bécsi puccs alkalmával, amikor a király felcsalta a császárvárosba Károlyi Mihályt. Ha ekkor Károlyi Mihály demokratikus reformokra felhatalmazva, az azonnali béke jelszavával, mint miniszterelnök tér vissza Bécsből, a királyság Magyarországon megint hosszú időre meg van alapozva.

Ezen a napon már hangos szavak követelik a Katonatanácsban a tetteket. De a higgadtabbak helyesen várakozásra intik a lázongókat. Úgy áll a helyzet, hogy 24, de legfeljebb 48 óra alatt egyetlen katonája sem marad Lukachichnak és minek akkor bevérezní a forradalmat, ha vértelenül épp oly nemesen és épp oly bátran ugyanazokat a célokat lehet elérni!

A forradalom második stratégiai terve

Így áll a helyzet október 29.-én, kedden este. Lukachich fenn a várban várja, hogy mi lesz. Egy egész hadsereget, körülbelül negyvenezer embert koncentrált ekkor már Pestre és nem is sejti, hogy ebből a negyvenezer emberből harmincötezer fő immár a Nemzeti Tanácsra esküdött fel és alig néhány száz Mannlicher van a rengeteg között, melyekre számíthat.

Mivel a forradalmi Katonatanács rendelkezésére ilyen nagy tömeg katona áll, — mivel a katonák legnagyobb része gyalogos, az előzőleg elhatározott stratégiai tervet október 29.-én este a Royal-szállóban megtartott tanácskozáson átírják tüzérségről gyalogsági csapatokra. Ez a második terv úgy szól, hogy Erösi százados rohamzászlóaljával a két radiális főúton, az Üllői- és Rákóczi-úton a külvárosból bevonul a belvárosba és az úton található katonákat csatlakoztatja és megszállja a fontos középületeket. Forgó főhadnagy elfoglalja a hadi telefonközpontot, Lukachichot pedig saját embereivel — akik ekkor már rég felesküdtek a Nemzeti Tanácsra — elfogatják. Dr. Sós tüzérezászlós Budáról teher automobilon behozza a csatlakozott bosnyákokat, ezek a bosnyákok szállanak szembe az esetleges royalista csapatokkal. Lengyel hadnagy és Sztanykovszky Tibor zászlós mozgósítja a lógósokból szervezett katonarendőrséget, ezeknek feladata a rend fenntartása azokkal a csendőr csapatokkal együttműködve, akik ekkor már szintén felesküdtek a Nemzeti Ta-

KELETI KELLERMANN EMIL hadnagy

nácsra. Korvinyi hadnagy Esztergomból erőltetett menettel felhozza Pestre a 26-ik gyalogezred pótzászlóalját és azt Kunfi Zsigmonddal történt előzetes megbeszélés értelmében rendelkezésére bocsátja. A tengerész-különítmény az eredeti terv szerint megszállja a parlamentet és elfogja a reakciós kormány tagjait. János főhadnagy intézkedik, hogy egy városligeti villában őrzött ötven ezer röpcédulát a laktanyákban és a pályaudvarokon a katonák között szétosszák, hogy a Pestre érkezők is azonnal tisztában legyenek a történetekkel, tudniillik, hogy a Katonatanács a Nemzeti Tanács utasítására feloldja a hadsereget a régi császári és királyi eskü alól és a katonák nem kötelesek többé csak a Nemzeti Tanács parancsait teljesíteni. Az intézkedések ellenőrzésére Csernyák kapitány kimegy az utcára, a munkásokkal való együttműködésre Szántó hadnagy ügyel és a központi szervezet teendőinek ellátását Geyger főhadnagy veszi át.

1848. FEBRUÁR 26. 10. 1. 1848. 1848. 1.

A Nemzeti Tanács megparancsolja
 a 26. pótzászlóalj parancsnokának, hogy Esztergomból
 Korvinyi hadnagy és Leyer Emánuel hadnagy
 vezérelt zászlóaljának megfelelően indítsa el,
 hogy a pótzászlóalj felszerelését két napi
 életmeggel kísérték a rend fenntartása
 céljait határidőre teljesítve.
 Budapest 1848. február 26. A Magyar Nemzeti Tanács
 Végrehajtó Bizottsága

A Nemzeti Tanács végrehajtóbizottságának parancsa, amely-
 lyyel KUNFI ZSIGMOND a felesküdtött 26-ik esztergomi
 gyalogezredet Pestre parancsolta

Lukachich ekkor már érzi a végveszedelmet. Dühében toporzékolva követeli a katonarendőrségtől a forradalmi Katonatanács letartóztatását, a dühös követelés azonban eredménytelen marad. Azok a kevesek, akiket sikerül is elcsípni, csak órákig foglyai a katonarendőrségnek, mert mindig kiszabadítják őket a nem túlságosan ambiciózus katonarendőrök kezéből. Az egy B. Pásztor Béla a kivétel, akit ekkor még a városparancsnokságon őriznek.

Lukachich törzstiszteket öltöztetett civilruhába és ezek az urak vendégként megszállnak azokban a hotelekben, ahol a forradalmárok tanyáját sejtik, hogy a vezető tiszteket elfogják. Hogy ezek a kirándulások nem sikerülnek, abban igen nagy érdemük van a tisztek mellé rendelt legénységi állományú katonáknak, akik éjjel-nappal hűségesen vigyáznak és előre jelentik az „el-lenség” közeledtét.

A Reáltanoda-utcai laktanya, a Fegyvergyáriak lázadása

Október 29-én kedden délután már „laktanyát” kell keresni azoknak a katonáknak, akik menetszázadaiktól és kiegészítő parancsnokságtól megszökve fegyveresen jelentkeznek a Nemzeti Tanácsnál szolgálattételre. Mivel ekkor már a Nemzeti Tanács az Astoria szálló félemeleti szobáiban székel és mert a városparancsnokság és a főposta — ez a két nagyon fontos épület is a közelben van — a Katonatanács megszállja a Reáltanoda-utcai főreáliskola épületét.

A katonák nagyrésze eddig a Károlyi-palotában kapott szállást. A palota belül éjjel-nappal úgy fest, mint valami menedékhely. A küldöncök ötpercenként jönnek Károlyihoz és többnyire a palota Magyar-utcai kerítésén át távoznak. A Károlyi-palota és a Katonatanács között Beöthy Zoltán hadapród jelölt teljesít önfeláldozó összekötő szolgálatot.

Csernyák Imre parancsára dr. Pethes hadi apródjelölt negyven, Bécsből szökött katonával elfoglalja a Reáltanoda-utcai iskola épületét és felesketti a tanári kart arra, hogy a Katonatanácsot nem árulják el. A tanárok fel is esküsznek, egy „úr” kivételével, aki nem hajlandó az esküt letenni. Ezentúl aztán minden Nemzeti Tanácshoz hű katonát a Reáltanoda-utcai iskolában szállásolnak el.

Pusztai Gazda Jenő hadnagy azt a parancsot kapja, hogy menjen ki a Ferencvárosi pályaud-

varra, ahonnan az 1. honvédgyalozezred menetszázada, indul az olasz harctérre és hozza vissza és szállásolja el a katonákat a Reáltanoda-utcai főhadiszálláson. Pusztai Gazda pár percet késik, mire kiér az állomásra a menetszázadot vivő vonat messze van. Azonban még sem jön egészen

GEYGER JÓZSEF főhadnagy

hiába: teherkocsik között elbújva körülbelül nyolcvan-száz katonát talál, akik önszántukból maradtak el a menetszázadtól és ezeket fegyveresen a Reáltanoda-utcába dirigálja.

Ott van a Reáltanoda-utcában Estefányi Jenő százados is, aki 25-ike óta tevékeny részt vesz a forradalomban és legértékesebb közreműködése az inotai tanezred, valamint a szentendrei fényező-különítmény felesketése volt. Vele együtt, ott tanyázik Rex Jenő József törzsőrmester, aki a legénység között tart fenn példás rendet. Czenner Zoltán hadnagy és János Andor főhadnagy, valamint „dr. Sós tüzérezászlós is a Reáltanoda-utcában rendezik be irodájukat. A tisztek Csernyák századossal az élükön alig bírják lecsillapítani Horváth Sándor tengerészt. Horváth mindenáron fel akar menni a várba és le akarja löni Lukachichot. Megmagyarázzák neki, hogy mennyire céltalan ez a vérontás s helyette azt a feladatot kapja, hogy menjen ki civilben az 1. honvédegyalövezred laktanyájába és világosítsa fel a holnapi, október 30-án elinduló menetalakulatot a helyzetről. (Ezt a menetszázadot hozzák vissza aztán 31-ére virradó éjjel a keleti pályaudvarról.)

Október 30-a szerda, a következő nap elhatározó nap a magyar forradalom történetében.

Ezen a napon a Katonatanács már a Meteor-szállóban székel, mert a katonarendőrség megsejti a tanács előbbi tartózkodási helyét, „de a tisztek elmenekülnek és a Meteor-szállóban ütik fel tanyájukat. Itt sincsenek sokáig biztonságban a katonák. A katonarendőrök elől innen is menekülni kell.

A Nemzeti Tanács ezen a napon a szűk Károlyi pártkörből kihurcolkodva, immár az Astoria-szálló félemeleti szobáiban székel és radikális polgárokból, újságírókból és a szociáldemokrata párt tagjaiból egész nagy organizmust szervez, amely, behálózza Budapestet.

Október 30-án hajnalban a katonák érkezettnek látják az időt arra, hogy a Magyar Miklós vilájjában őrzött röpcédulákat szertehordják a városban. Telefonon érdeklődnek Magyar Miklósnál, hogy mikor jöhetnek a proklamációért. A Katona-

tanács megbízásából Kéri Pál telefonál és most nem kell a forradalmárokat meggondolatlansággal vádolni, hogy mikép lehetett ilyen fontos és szigorú titkot a telefonra bízni, mert ez a telefonbeszélgeés körülbelül így folyt le:

KORVINYI Árpád hadnagy

— Halló, itt Kéri, ki beszél-

— Halló! Kit tetszik keresni...

— Magyar vezérigazgató urat kérem . . .

— Halló, itt Magyar, ki ott?

— Kéri, szervusz Miklós!

— Szervusz, parancsolj . . .

— Mi van a Gerbeaudval?

— Tudod, itt van a villában.

— Jól be van csomagolva? Nem lesz baj vele? Nem fog összetörni?

— Semmi baj sem lesz, küldhetsz érte, mikor utazol?

— Hajnalban muszáj mennem. Kiküldök érte két kukoricacsőszet, ha a nevemre hivatkoznak, add ki a Gerbeaudot.

Nem kell nagyon magyarázni, hogy ebben a telefonbeszélgetésben a Gerbeaud annyit jelent, hogy röpcédula, a csomagolás iránt való érdeklődés a villa körüli környéknek szólt, a hajnali utazás: a forradalom és a kukoricacsőszök: a tengerészek.

Ezek után hajnaliban a városligeti villa kerti ajtaján János főhadnaggyal és dr. Sós zászlóssal megjelentek a küldöttek és mikor bemondták, hogy a jelszó „Kéri Pali”, megkapták a Gerbeaudot, azaz a szépen becsomagolt röpcédulákat.

A Katonatanács rendelkezésére álló összes tisztek és a régebben szolgálatot teljesítő, tehát megbízható legénységi katonák a főváros minden laktanyáját elárasztották ezen a hajnalon a röpcédulákkal. Kerítéseken másztak be a katonák és ablakokon hajigálták be a szabadulást jelentő proklamációt a kaszárnyákba és a pályaudvarokon is minden érkező katona kezébe odanyomtak egy röpcédulát.

Meg kell itt említeni egy epizódot arra nézve, hogy miképpen juttatta a Katonatanács a röpcédulákat Bécsbe, az ott szolgáló magyar katonához. Csernyák századosnál jelentkezett egy bécsd önkéntes, akit Csernyák teletömött proklamációval s aztán kiküldte egy kávéházba, hogy ott hangos szóval, nyíltan agitáljon a forradalom mellett. Tudta, hogy a katonarendőrök elcsípi és Bécsbe fogják toloncolni. Így is történt. Az

önkéntest elfogták és a forradalom proklamációit szuronyos fedezettel vitték Lukachich emberei Bécsbe.

Egyébként ezen a napon történt még valami, amit fel kell itt jegyezni. A Fegyvergyár munkásai feltörték a gyár raktárait, magukhoz vették a fegyvereket és azokat nem voltak hajlandók a kivo-

JÁNOS ANDOR főhadnagy

nuló őrség felszólítására sem kiadni. A helyzet nagyon veszedelmesnek látszott. Lukachich a 384k gyalogezred Pesten lévő századaival körülfogatta a gyárat és amikor a bentlévők ekkor sem voltak hajlandók a fegyvereket kiadni, úgy látszott, hogy itt véres összeütközésre kerül a sor. Károlyi Mi-

hály kisietett a munkások közé és igyekezett megnyugtatni őket. Megkérte a vezető embereket arra, hogy a munkásság ne lépjen fel támadólag, hanem viselkedjenek passzive. A Nemzeti Tanács minden igyekezetével azon lesz, hogy a körülfogó csapatokat elvezényelje a gyár mellől.

Károlyi visszaérkezése után megindult a Nemzeti Tanácsban a vita, hogy mi a teendő? Csernyák Imre azt ajánlotta, hogy a Katonatanács a rendelkezésére álló fegyveres erővel egyszerűen zárja körül a körülfogó századokat és ezek két tűz közé kerülve, kénytelenek lesznek megadni magukat és akkor sor kerülhet a lefegyverzésre is. A Nemzeti Tanács azonban nem akarta ezzel a kockázatos mozdulattal felborítani a megállapított tervet, hanem abban egyeznek meg, hogy másnap, csütörtökön Csernyák Imre nagyobb katonai erővel, természetesen a Nemzeti Tanácshoz hű csapatokkal, megjelenik a fegyvergyár előtt és felmutatja Lukachichnak hamis parancsát, amely a 38-ik gyalogezred felváltására őt és katonáit küldi a körülfogás folytatására. Feltételezte a terv, hogy ezek után a 38-asok hazamennek és amikor eltűnnek a láthatáron, Csernyák Imre egyszerűen hazaengedi a munkásokat. Meg kell itt jegyezni, hogy ezen a napon már 30.000 munkás van felfegyverezve Pesten puskával, revolverrel és kézi gránáttal.

Ebből a kis epizódból is látható, hogy a Nemzeti Tanács mindvégig igyekezett nemes és okos bátorsággal a forradalmat vértelenül lebonyolítani. A fent körülírt terv kivitelére, mint a többi sok szintén előre kidolgozott tervezet véghezvitelére természetesen nem került sor, mert csütörtökön reggelre virradó hajnalban kitört a mindent megváltó forradalom.

Október 30-án, szerdán estefelé szomorú hírral rohant egy forradalmár küldönc a Reáltanoda utcából az Astoria-szállodába. Jelentette, hogy valakinek a hitvány árulása folytán a karhatalmi kirendeltség Marton ezredes vezetésével körülfogta a Reáltanoda-utcai „gyűjtőlaktanyát”. A tisztok, az iskolaszolgák feleségei segítségével a háztetőn és a padláson keresztül elmenekültek, a legénység

azonban elbujt a pincékben, a pince ajtaját pedig egy bátor irodakisasszony bezárta és a kulcsot elrejtette. Rövid tanácskozás után Csernyák Imre civilben Fényes Lászlóval és Kéri Pállal a

HOFFMANN GYÖRGY hadnagy

Reáltanoda-utcai iskolához siet, hogy tárgyalás sokba bocsátkozzanak Marton ezredessel. Az úton Kéri visszafordulásra szeretné bírni Csernyák Im-

rét, akinek fejére ekkor már 10.000 koronát tűzött ki Lukachich, de Csernyák nem enged. Marton ezredes megértő hangon beszédbe elegyedik az érkező három úrral és Csernyák, ki Laehne Hugó képviselő néven mutatkozott be, arra kéri az ezredest, hogy engedje meg, hogy a pincében lévő katonákkal beszélhessen.

— Bizton remélem, — mondotta — hogy szavaim után előjönnek és átadják a fegyvereiket is.

Az ezredes, aki végig konciliánsan viselkedett, ebbe beleegyezett. Az iskolaszolgák feleségei nagynehezen előkerítik a remegő irodakisasszonyt. A fiatal leány semmi áron sem akarja átadni a pince kulcsát.

— Nem lehet, hogy ennyi jó katonát — ezt mondja halkán — most innen elhurcoljanak . . .

Csernyák ekkor félrevonul a kisasszonnyal tanácskozásra és a kisasszony hosszas rábeszélés után Csernyák fényképes igazolványa láttára megnyugodva bemegy a házba és előhossa a kulcsot. Csernyák lemegy a pincébe a katonákhoz és a lelkükre beszél, megmagyarázza nekik, hogy kár minden csepp vérért, adják csak meg magukat szépen a kivonult készülségnek, nem sokáig lesznek foglyok, ki fogják őket szabadítani.

A sűgdosásra egy fiatal hadnagy Csernyák után lopódzott, elővette revolverét és igazolásra hívta fel Csernyákot. Csernyák és a fiatal hadnagy között izgalmas jelenet folyt ekkor le a katonák szeme előtt. Az igazolásra való felszólításra Csernyák így válaszolt:

— Én nem igazolom magam önnek, de vigyázzon hadnagy úr, a Nemzeti Tanács önt fogja igazoltatni . . .

Marton ezredes közbelépésére elsimul az affér, de Fényes László távoztában a kapuban még oda mondja az ezredesnek:

— Ezredes úr nagyon bátor hadnagya van, csak magyar emberek számára tartogatja a golyóit!

Az ezredes mentegetődzik, majd Fényes, Kéri és Csernyák távozása után a pincéből előbújó katonákat a készülség lefegyverzi és elviszi.

A forradalom előestéje

A kora esti órákban már ezrekre menő tömeg áll az Astoria erkélye előtt, ahonnan a nép vezetői beszédeket mondanak a tömeghez. És itt legalább néhány sorral adózni kell a szervezett munkásság nagyszerű viselkedésének is. Csakis az ő bátor és öntudatos komolyságuknak köszönhető a magyar forradalom emlékezetesen nagyszerű lefolyása. A munkások mindenütt ott vannak. Közülük esnek el és sebesülnek meg a népszabadság első mártírjai a Lánchídnál október 28-án és az ő sok ezerre menő erős és fegyelmezett táboruk ad súlyt és politikai jelentőséget a Nemzeti Tanácsnak a várban székelő önkényes Hadik-kormánnyal szemben. Mert még ilyen is van. Sőt az urak fenn a várban folytatják kisdud játékukat és estefelé egy névsort publikálnak, mint az új magyar miniszterium névsorát.

Lehetetlen itt egy pár mondattal nem rámutatni arra a nagyszerű analógiára, mely az 1848-ki márciusi forradalom és az 1918. év októberének forradalma között van. Nem a belső folyamatokra mutatunk itt rá, ezek minden forradalomnál nagyrészt hasonlóak szoktak lenni, hanem a külsőségekre hívjuk fel a figyelmet ezúttal egy pár szóval.

István nádor emlékezetes szereplése 48-ban eszébe juttatja mindenkinek az októberi homo regium, a régi nádor unokaöccsét, József főherceget. A márciusi ifjak vezérével Kossuthal szemben most itt áll Károlyi Mihály nagyszerű, bátor és hasonlóan népszerű alakja. Az ő Bécsből haza-

érkezése az ismeretes puccs után. nem csilézte Kossuth Lajos és társai Bécsből visszatérő hajójára, amely az V. Ferdinándnál tett vizit után hozza Budapestre Kossuthékat. Aztán feltűnik az emlékezés távolában az Uri-utca 7. szám

LENGYEL LÁSZLÓ hadnagy

alatt a füstös Pilvax-kávéház. Szerepét az előkelő komforttal berendezett Astoria-szálló tölti be az új forradalom emlékezetes napjaiban. Aztán ki nem emlékszik a „Mit kíván a magyar nemzet?” 12 pontjára, amelyet Landerer és Heckenast gépei

nyomtak akkor és mindjárt eszünkbe jut a forradalmi Katonatanács proklamációja és az Újságüzem-nyomda a Rökk Szilárd-utcában. És akkor is zuhogott az eső és a nép élén ott állottak

SZTANYKOVSZKY TIBOR zászlós

a vezérek, mint 1918 októberében a Nemzeti Tanács. Forradalmi verse is született 1918 októberének a „Katonafiainak”, amelyet Várnai Zseni írt és refrénje szerte világít a városban:

„Ne lőjj fiam, mert én is ott leszek!” Igaz ugyan, hogy az októberi forradalomnak egészen más iránya van, nem tisztán politikai, mint a márciusi, hanem gazdasági forradalom is, — de ennek a kérdésnek a tárgyalása nem tartozik e kis könyv feladatai közé.

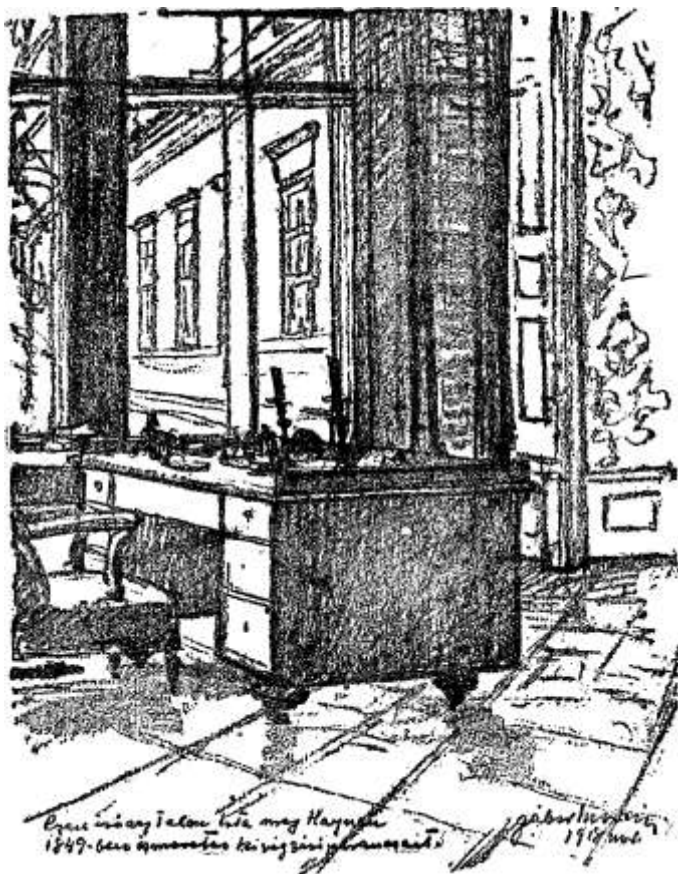
Október 30-án, szerdán újabb tanácskozásra ül össze a Katonatanács. Ezen a tanácskozáson jelen van Szántó Béla hadnagy is. Megállapítják ekkor, hogy körülbelül kilencven század áll a Nemzeti Tanács biztos rendelkezésére. A munkásokkal közös működés megbeszélésére innen Szántó hadnagy átmegy a Magántisztviselők Szövetségének Erzsébet-körúti helyiségébe, hogy a munkások bizalmiférfiaival értekezzen. Körülbelül este kilenc óra van. Kezd a helyzet kialakulni és úgy látszik, hogy nyílt kenyértörésre kerut a dolog a Katonatanács és Lukachich között. Egy tiszti bizottság indul szerte a városba Körvinyi Árpád a 26. gyalogezred hadnagya vezetésével, hogy a kávéházakban és az utcákon a tiszteket és legénységet felszólítsák a csatlakozásra. Korvinyi hadnagy lelkesen vállalkozik a feladatra, hisz most nyíltan teheti azt, amit titokban művelt eddig a harctereken, ahonnan antimilitarista és szocialista elvei miatt, mint megbízhatatlant hazaküldték és szolgálatonkívüli viszonyba helyezték. Majd további agitativ viselkedésért rangvesztésre és három hónapi börtönre ítélték. Szavai nem hullottak sivár lelkekbe, ezrede, az esztergomi 26. közös gyalogezred volt az első a vidéki ezredek között, amely felesküszik a Nemzeti Tanácsra.

Az agitáció tehát lelkesen folyik tovább, a katonatanács proklamációi széthordásában pedig nagy érdemeket szereznek az ifjú galileisták.

Hadik miniszterelnök ezen az estén már teljesen egyedül áll, nincs körötte más, csak néhány barátja. Karhatalmi eszköze, közigazgatási szerve nincs, mert a rendőrség lelkes csatlakozása után a másik két döntő tényező: a postás; és; vasutas testület is csatlakozik a Nemzeti Tanácshoz és éltetik a Katonatanácsot és immár a köztársaságot

Az Astoria szálló történelmi emlékü erkélyéről

kivont karddal hirdetik a Katonatanács tagjai, hogy nincs többé császár, aki parancsol és a K betűs rózsájukat sapkájukról levágva, a lenn álldo-

KÁROLYI MIHÁLY történelmi nevezetességű íróasztala.
Ezen az íróasztalon írta alá 1848-ban Haynau ismeretes
kivégzési parancsait.

gáló sok ezer főnyi lelkes nép közé szórják. A példa ragadós. A tisztek és a legénység egyaránt levágják a sapkarózsát és Károly király rózsája he-

iyére nemzeti színű és piros szallag és a vértelen forradalom finom szimbóluma, a fehér őszi rózsza kerül.

A „Le a sapkarózsával” jelszó futótűzként terjedt el a városban. Virágos, lelkes katonák munkásokkal összeölelkezve ezrével várakoznak az Astória szálló előtt és lesik, hogy mi lesz. A hotel hátsó lépcsőjének portásfülkéjében éjjel tizenegy óra tájban, mivel üres szoba egyetlen egy sincs a szállóban, utolsó tanácskozássra gyűl össze a forradalmi Katonatanács. Jelen vannak Csernyák elnök, János főhadnagy, Geyger főhadnagy, Szántó hadnagy, Sós zászlós és Kéri Pál és informálnak a Katonai helyzetről a Nemzeti Tanács kiküldöttjeit, Fényes Lászlót és dr. Landler Jenőt. Ezalatt Károlyi Mihály újra beszédet mond az Astória szálló erkélyéről a felvonult sok száz postáshoz, akik az egész testület csatlakozását jelentik. És Károlyi ebben a beszédében nem feledkezik meg a hazafias sajtó nagyszerű munkájáról sem és felhívja a postásokat egyetlen legfontosabb és szent kötelességükre, hogy reggel álljanak munkába és továbbítsák a lapokat szerte az országban, hogy a vidék is megtudja: mi történt Budapesten.

Utána egy katonatiszt, a Katonatanács kiküldöttje kezd beszélni. Kivont karddal hirdeti a forradalmi Katonatanácsot, hirdeti, hogy a régi eskü immár nem köti a katonákat és felszólítja a lenn várakozó rengeteg katonát:

Esküdjének fel a Nemzeti Tanácsra.

Az esküforma rövid és megkapó:

„Esküszöm, hogy életemet és véretem áldozom a szabad, független és demokratikus Magyarországért és csak a Nemzeti Tanács parancsainak engedelmeskedem. Az Isten engem úgy segítjen.”

És a katonák mámorosan esküsznek. A tisztek a kardjukat, a legénység a bajonettjét szegezi az égnek és lelkesen esküszik a forradalomra. Pest utcáin immár nincs többé királyhű katona. A honvédhadosztály bíróság őrsége minden felszólítás nélkül szabadonbocsátja a rabokat, akik fogságban és őrizet alatt sínylődtek a Konti-utca börtönneiben. A kiszabadultak között vannak a Reáltanoda-utcában késő délután elfogott katonák és kö-

zöttük van a két börtönnel sújtott galileista: Sugár Tivadar önkéntes és Ducinszka Ilona is. Sugár Tivadar önkéntes az Astória-szálló erkélyéről büszkén hirdeti, hogy azért sínylődött fogságban, mert sohasem akart katona lenni. Azért ítékeztek felette, mert nem akart puskát venni a vállára és nem volt hajlandó eszközül szolgálni a rettenetes vérontásnak, amelyben ember embertársát öli. A tömeg lelkesen éljenzi a katonát.

Egy menetszázadot visszahoznak a pályaudvarról

A Nemzeti Tanács a Katonatanácscsal karöltve állandó ülést tart az Astoria szállóban. A rendőrség, a postások és a vasutasok csatlakozása után érzik, hogy meg kell szerezni a hatalmat a telefon és távírda felett is. Ugyanis ez a legfontosabb eszköz arra, hogy végleg kiragadják Lukachichék keze közül a főváros felett való hatalmat.

Ekkor jön a híre annak, hogy az 1. honvéd gyalogezred két menetszázada a keleti pályaudvarról az olasz harctérre indul. Pusztai Gazda Jenő hadnagy tisztekkel és a Nemzeti Tanács tagjaival indul a keleti pályaudvarra, hogy ezeket a századokat visszahozzák. Közel tízezer főnyi tömeg kíséri őket. A nép betöri a pályaudvar kapuját és elárasztja a perronokat. A vállalkozásnak azonban csak fél sikere van. Az egyik menetszázadot már elindították, a másik azonban lelkesen csatlakozik és örömmámorban szaggatja le sapkarózsáit és példás rendben, fegyveresen indul vissza a városba, az Astoria elé, hogy felesküdjön a Nemzeti Tanácsra és fegyvereit a Katonatanács rendelkezésére bocsássa. A menetet Pusztai hadnagy ugyanazzal a zászlóval vezeti, amelyet október 24-én kapott az egyetemi ifjúság Károlyitól. Szántó hadnagy az utcán sorakoztatja a menetszázadot. Minden szakasz élén ott áll a tiszt kivont karddal és sapkarózsája helyén a vértelen forradalom szimbóluma, a fehér őszirózsa. Károlyi beszédben üdvözli a katonákat és felesketti őket a Nemzeti Tanácsra.

A katonák három részre szakadnak. Egyik részük a Terézvárosi, a másik részük a Jozsefvárosi telefonközpontot szállja meg. A harmadik rész rendelkezésre visszamarad. A Terézvárosi központot a katonákkal ifjú Hehs Aladár had-

Dr. SCHUBERT ÁGOST főhadnagy

apródjelölt szállja meg. Az elfoglalás nem megy nehezen, a karhatalmi készütség Theodorovít századossal az élén nem áll ellent, hanem felesküszik a Nemzeti Tanácsra. Ekkor már a Józsefvárosi központ is csatlakozott a Nemzeti Tanács-

hoz és a lelkes, bátor telefonos kisasszonyok elhatározzák, hogy csakis a Nemzeti Tanács beszélgetéseit továbbítják. Ennek a központnak a megszállása nehezebben megy, pedig ez a fontosabbik, sőt a legfontosabb; itt van a haditelefonközpont, mely Lukachich intézkedéseit továbbítja és részére ad le parancsokat Badenből, az Armeéoberkommandótól.

A katonák egy részével elindul a József központba Geyger főhadnagy és Pusztai Gazda Jenő hadnagy és velük van két hírlapíró: dr. Veress Mihály és Hajnal Jenő a telefonbeszélgetések cenzúrázására. A telefonközpontot őriző készült-ség vezetője egy öreg, magyar népfölkelő tisztt, Benedek hadnagy. A hadnagy úr civilben állami elemi iskolai igazgató. Mikor az öreg úr megtudja, hogy miről van szó, megkéri a tisztet, hogy jöjjenek az istenért nagyobb katonai erővel, legalább annyi katonával, amennyi neki van, hogy az erőszaknak engedve átadhassa a központot. Elmondja, hogy ő is magyar ember, de becsületéről van szó, ő fölesküdt a királynak és kéri a tisztet, hogy gondoljanak ősz fejére és gyermekeire, akik odahaza vannak.

Mit volt mit tenni, a központ úgyis már csak a Nemzeti Tanácsnak kapcsolt, a kis csapat visszafordult és azzal a tervvel sietett az Astoriába, hogy erősítést vesz magához, hogy elkerüljenek minden vérontást. Mikorára visszaértek az Astoria szállodához, már ott volt Forgó főhadnagy, akit Kéri Pál keltett föl és rendelt a hotelba a következő üzenettel:

„A forradalom kitört, minden jól megy, jöj-jön azonnal és foglalja el a helyét a számára előzetesen kijelölt haditelefonközpontban.”

A visszaérkező Geyger főhadnagyék már az Astoriában találják Forgót.

A városparancsnokság elfoglalása

Az utcán ezalatt sok ezerre nő a tömeg. Katonák, munkások, polgárok lelkesen éltetik a forradalmat és a Keleti pályaudvarról visszahozott honvéd-menetszázad harmadik csoportja élére János Andor tüzérfőhadnagy áll, természetesen civilben, aki épp akkor jött Magyar Miklóssal egy külvárosi nyomdából, ahonnan a röpcédulákat szállították el. János főhadnagy kiadja a jelszót:

— Katonák, utánam! Elfoglaljuk a városparancsnokságot. Én megyek elől, a jobb szárnyon, a Belvárosi kávéház felől — és rámutatott Magyarra — ez az úr vigyáz ...

És a katonák, körülbelül 80—100 főnyi honvéd elindultak a pár lépés távolságra lévő Városparancsnokság felé. János főhadnagy a csapat egy részével a főkapu felé tart, a másik rész pedig a Belvárosi kávéház oldalával szembenező pinceablakhoz siet és benyomja az ablakok üvegeit:

—Magyarok vannak odalenn? ... — így kiáltanak le a pincébe.

— Persze, hogy magyarok! — hangzik a zavaros kiabálás a sötétből.

— Hát akkor mindenki siessen fegyveresen a főkapu felé, — hangzott a további parancs, — ott vannak a forradalmárok!

Ekkor már János főhadnagyék betörték a kaput és a lelkes őrséggel egyesülve felmentek a városparancsnok szobájába és megadásra szólították fel.

Várkonyi Albert tábornok, az erőszakra hívatkozva megadja magát és törzskarával együtt követi János főhadnagy parancsát és elindul a Nemzeti Tanács székhelyére, az Astoria szállóba. A katonák közben a városparancsnokságon bebörtönözött foglyokat is kiszabadítják ég örömmel viszik magukkal a köztük lévő B. Pásztor Béla hadnagyot, akit pár nappal ezelőtt ismeretes körülmények között fogott el a katonarendőrség.

A szállóban bennlévőket és a künn ácsorgó rengeteg tömeget ekkor már rettenetes izgalom fogja el.

— Hozzuk a városparancsnokot, kaposvári gyerek vagyok! — kiabálja magából kikelve egy hatalmas szőke önkéntes káplár és a tömeg utat nyit az érkezőknek.

A szállóban izgalmas tanácskozás folyik, amelynek eredményeként megállapítják, hogy az események megelőzték az előre és pontos sen elkészített terveket és a forradalom teljes keresztülvitelével nem lehet tovább várni, nem lehet megvárni azt a huszonnégy órát sem, amely a megállapított dátumból hiányzik.

A rettenetes izgalomban tudatják Forgó főhadnaggal, hogy a József központ, a Teréz központ és a főposta meg van szállva és utasítják, hogy siessen a József központban lévő haditelefonközpontba és vegye át a titkos telefon kezelését. Forgó főhadnagy átadja és elmagyarázza az el ere elkészített jelszórendszert, az ajtóból azonban hirtelen visszafordul és valami igazolványt kér. Szende Pál felkap egy darab papirost az asztálról és ráírja:

„A Nemzeti Tanács parancsa folytán Forgó István főhadnagy Budapest összes távbeszélőinek és távíróinak parancsnoka.”

Pecsétet nyom a papírra, aláírja a nevét és Forgó távozik. Ekkor érkezik meg János főhadnaggal az elfogott városparancsnok és törzskara. A kis hotelszobában Károlyi Mihály, Kunfi Zsigmond, Bíró Lajos és Hatvány Lajos várják a foglyokat. Történelmi pillanat. Az öreg tábornok tört magyarsággal beszélni kezd. Elmondja, hogy ő is nemes magyar családból származik, de hát négy-

ven éve katonája a császárnak és Königgratznál legénységi vitézségi érmet szerzett ... és itt majdnem sírásba fullad dadogó szava.

Kunfi Zsigmond ekkor közbeszól:

— Bitte deutsch sprechen ...

SZÁNTÓ BÉLA hadnagy

— Also... — kezdi megkönnyebbülve újra a beszédet a tábornok, amelynek tartalma röviden az, hogy enged az erőszaknak, a parancsnokságot átadja a Nemzeti Tanácsnak és kéri az urakat, hogy ne kívánják tőle és kíséretétől, hogy fel esküdjenek a Nemzeti Tanácsra, vegyék tekintetbe a körülményeket.

A Főkapitányság a forradalmárok kezén

Az Astoria erkélyéről tíz percenkint alkalmi szónokok beszélnek a néphez és a várakozók között percről-percre több a katona. A katonák a hamarosan rekvirált teher automobilon vágtatnak elő a város különböző részeiből. Ekkor hangzik el az Astoria erkélyéről az első köztársasági beszéd, dr. Nagy György mennydörgi el, a köztársaság rettenthetetlen bajnoka. Jelentkezik a Nemzeti Tanácsnál Környei Zoltán dr. rendőrfogalmazó és Kormos Károly detektív és felvetik az eszmét, hogy most már el kell foglalni a főkapitányság épületét is. Maguk mellé veszik Girtler Aladár huszár főhadnagyot és néhány katonát és elindulnak a főkapitányság épülete felé. Az úton is csatlakoztatnak katonákat és így érkeznek meg a rendőrkapitányság főkapujához. Az épület két oldala erős készültséggel volt megszállva. Környei Kormossal bemegy az épületbe, Girtler a kapu előtt marad, hogyha valami baj van, jelenthesse az Astoriában. Környeiék egyenesen a főkapitány szobájába tartanak, ahová ekkor betódnak az inspekciós tisztviselők. Környei röviden elmondja, mi történt és szavaival igyekszik félrevezetni a főkapitányt. Azt mondja ugyanis neki, hogy a kapu előtt egy gépfegyveres század várakozik. Az egészről természetesen semmi sem igaz, Környeinek nyolc-tíz embere van a kapu bejárata alatt, inkább ő van benn védtelenül az oroszlan barlangjában. Sándor László ekkor telefonon a Nemzeti Tanácsot kéri. Amikor Környei

szavait a Nemzeti Tanács is megerősíti, átadja hivatalát. A hosszadalmas tárgyalás, amely benn folyik, gyanússá teszi Girtler előtt a dolgot

FUSZTAFI JENŐ főhadnagy

és azt hiszi, hogy Környeinek valami baja történt. A Lánchídnál felállított bosnyákok is észreveszik, hogy valami történik a főkapu

tányságon és a bajonettes őrség a főkapu felé tart. Girtler főhadnagy előbb konflison, majd gyalog menekül az Astoria felé és az úton kiabálni kezdi, hogy „jönnek a bosnyákok”. Ugyanekkor egy teherautó csendőr suhan el az Astória-szálló Rákóczi-úti oldala előtt a Dohány-utcából jövet. Erre a lenn várakozó katonák a levegőbe lőnek. A tüzelésre válaszul a régi Nemzeti Színház telkén elbújtatott csendőrök is sortüzet adnak, de mivel ők sem tudják miről van szó, ők is a levegőbe lőnek. A felfordulás teljes lesz. A tömeg fut, amerre tud és senki sem tudja, hogy mi történt. Sebesült egy sincs, a golyók senkibe sem tettek kárt, csak néhány embert összetaposott a vadul menekülő tömeg.

Benn az Astoriában ezalatt folyik a tanácskozás. A Nemzeti Tanács új városparancsnokul Stéger Pál huszárőrnagyot nevezi ki, aki a szobában tartózkodó Heltai főhadnagyot veszi maga mellé adjutánsul. Az utcán történt lövöldözés és fejtelenség következtében Stéger nem meri vállalni a feladatot, így kerül egyedül Heltai a városparancsnokságra, amelyet birtokába vesz.

Az Astoriában senki sem tudja, hogy mi történt. Mindenki azt hiszi, hogy Lukachich csapatai érkeztek meg. Az ablakokban gépfegyvereket állítanak fel és várják a támadókat. A támadók azonban nem jönnek. Kisül, hogy az egész lövöldözés vak lárma eredménye volt. Közben Környei is jelenti telefonon, hogy elfoglalta a főkapitányságot és várja a további parancsokat. A hangulat bizakodó lesz.

A rend valahogy helyreáll. Károlyi Neményi főhadnaggal lemegy a katonák közé és megnyugtatja őket és a főhadnagyot megteszi parancsnokukká. A katonák a Kossuth Lajos-utca és a Károly-körút keresztezésén gépfegyvert állítanak fel, rajvonalat csinálnak és mind a négy irányban: a Kossuth Lajos-utcán, a Károly-körúton, a Rákóczi-úton és a Múzeum-körúton járőröket küldenek ki.

A haditelefon-központ

Forgó főhadnagy ezalatt utón van a haditelefon-központ felé. Az utcák a lövöldözés után jóformán üresek. A Kálvin-téren egy megfeneklett teherautóra talál és a soffőrt nagynehezen rábírja, hogy vigye a József-központba. A központ előtt Forgó főhadnagyot is Benedek hadnagy fogadja és elmondja neki, hogy a kisasszonyok odabenn csak a Nemzeti Tanács telefonját kapcsolják, sőt Lukachichék beszélgetéseit tervszerűen ki is halkgatják, de ő addig az őréséget át nem adhatja, amíg túlerővel nem jönnek ellene. Forgó főhadnagy elindul túlerőt keresni. Kimegy az 1. honvédek laktanyájába, ahol az ő távirászaai vannak elszánlásolya. Körülbelül hajnali két óra van ekkor. A Mária Terézia4aktanya előtt az úton keresztben rajvonat áll és a készütség parancsnoka, egy fiatal főhadnagy igazolatja és feltartóztatja Forgó főhadnagy autóját.

— Sürgős küldetésben a táviróiskolába megyek, — mondja Forgó szavait a főhadnagy egy távolabb álló magasrangú tiszthez továbbbítja, aki visszakiabál:

— Passiert...

Mikor ez így sikerült, az autón tovább siet Forgó és pár száz méterrel a honvédlaktanya előtt megáll. A laktanya ajtajában szigorú készütséget talál a főhadnagy és hosszas igazolás után azonban mégis beeresztik a kapun. Az embereit azonban nem találja meg a laktanyában. A távirászkok előző nap délben Szentlőrincbe és a Fegyvergyárba mentek ki, mint karhatalmi készütség. Forgó főhad-

nagy ekkor felhívja telefonon a Nemzeti Tanácsot és legalább ötven embert kér a József-központ elé és kéri, hogy az embereknek ezt az utasítást adják: „Várjanak Forgó főhadnagyra, aki szintén a József-központhoz indul.”

GYIMES VILMOS hadnagy

Forgó még azt is bemondja a telefonba, hogy addig is vigyázzanak és intézkedjenek, hogy a központok csak a Nemzeti Tanács vonalát kapcsolják. Ezután szeretne a József-központhoz siet-

ni, de a laktanyából nem tud kijutni. A parancsnok százados semmiféle igazolás árán nem hajlandó kiereszteni Forgót, a falakon sem

HORVÁTH SÁNDOR (HORVACSONOVICS TODORE)
tengerészrepülő

lehet keresztülmászni, mert rövid térközökben dupla őrszemek állanak a kaszárnya udvarán. Végre a sötétben egy öreg magyart talál a főhad-

nagy. A magyar a konyhák mellett pipázik. Forgó megkockáztatja a kérését:

— Barátom, segíts át a falon.

— Forgó főhadnagy úr? — kérdi az öreg lelkesedve, Forgó megszorítja a kezét és egy másodperc múlva már túl is van a falon és siet az autóhoz és elindul a telefonközpont felé. A központ előtt nem talál senkit. Visszatér az Astoriába, ott megtudja, hogy a szolgálatot teljesítő derék kisasszonyok tényleg csak a Nemzeti Tanácsnak adnak összeköttetést.

Mikor Forgó visszatért, a Teréz-központból is erősítést kérnek a megszállók. Elindítanak egy teherautó katonát géppuskával és egy másik teherautón néhány géppuskás katonával Forgó főhadnagy indul el újra a József-központ felé. Itt megtudja, hogy az öreg Benedek hadnagy, az őrség parancsnoka, közben erősítést kért és kapott is egy kerékpáros századot és ez a század az Astoriából küldött megelőző szakaszt hadnagyával együtt elfogta. A kerékpáros század most is ott áll a központ előtt. Forgó főhadnagy érzi, hogy ha elindítana a géppuskát, pár perc alatt végezhetne velük, de arra ő nem elég jó forradalmár, hogy magyar fiukba lövessen. A telefon úgyis csak a Nemzeti Tanácsnak kapcsol, — erre gondol és visszafordul az Astoriába erősítésért, ahol minden percben várják Vácról a csatlakozott három fényszóró századot, amelyet Landau Ernő önkéntes hoz Budapestre.

A Mária Terézia laktanya előtt

A Nemzeti Tanács katonai ereje egyre nő. Rákosszentmihályról két gépfegyveres század érkezik Budapestre és telefonon jelentik a Nemzeti Tanácsnak, hogy a József-körúton az üllői-úti Mária Terézia laktanya felé tartanak a szentmihályiak, hogy felszabadítsák a laktanyájukban lezárt háziezredet, a 32-ik gyalogezredet. A 32-esek már napokkal ezelőtt felesküdtek a Nemzeti Tanácsra és a Fegyvergyári munkásokkal egyetemben készültek a forradalomra. Lukachichnál valaki elárulta az ezredet, a tábornok ezután erős őrizetbe véteti a laktanyájukat, úgy szólván az egész pótzászlóaljat bezárva tartja. Az okiszabadításukra készül a rákosszentmihályi gépfegyveres század. A telefonjelentés elmondta még azt is, hogy az Üllői-úton szintén gépfegyveres rajvonal védi a laktanyát és az őrség még nem tud semmiről. Jöjjön gyorsan valaki a Nemzeti Tanácsból, ha meg akarják akadályozni a véres összeütközést. (Ez az üllői-úti rajvonal tartóztatta fel Forgó főhadnagyot is.)

Csernyák Imre Fényes Lászlóval és Lovász Mártonnal siet a József-körútra és a rákosszentmihályiakat sikerül a József-körúton elfogni és megállásra bírni, Fényes László a lelkükre beszél, hogy ne ontsa magyar a magyar vérére. Csernyák Imre pedig egy fél órát kér tőlük és megígéri, hogy a 32-eseket a fél óra alatt vérontás nélkül kiszabadítja. A katonák azonban nem akarnak engedni. Felállítják egy kapumélyedésben a gép-

fegyvert, a szállagot is beléteszik és egy pillanat és már is szól a golyószóró és a mit sem sejtő készütség az Üllői-úton mind egy szálig elpusztul. Csernyák Imre az utolsó pillanatban a gépfegyver elé ugrik és elkiáltja magát:

— Hát jó, lőjjetek, de én legyek az első, akit lelőttek . . .

A katonák ezután nagy nehezen megnyugodnak és várakozó álláspontra helyezkednek a József-körúton. Csernyák Imre az Emke kávéházba rohan, a telefonon bemondja a jelszót és Lukachichicsal kér összeköttetést. Mint az Üllői-úti készütség parancsnoka hamis néven jelentkezik és kéri Lukachichot, hogy küldjön azonnal autón futárt parancscsal hozzájuk, a parancsban arra legyen utasítás, hogy a gépfegyveres karhatalmi század siessen a Népligetbe és tartóztassa fel a huszárokat, akik a beérkezett jelentések szerint a főváros ellen indulnak.

Lukachich felül a hamis telefonnak, kiadja a kért parancsot és egy fél óra múlva nincs többé őrség a Mária Terézia-laktanya előtt és a rákos-szentmihályiak egy fegyverlövés nélkül felszabadítják a háziezredet.

Október 31, csütörtök

Új reggelre virradt a főváros. Elindulnak a vilamosok, a kaszárnyákba siető katonákat a győztes forradalom fogadja. Egyik katona megállítja a másikat:

— Komám, vágd le a sapkarózsát!

— Hát miért vágjam le?

— Mert kitört az éjjel a forradalom, éljen a Katonatanács!

— Éljen — válaszol a megszólított koma és a sapkarózsa már lenn van a földön és a megszólított katona belép a forradalmi hadseregbe.

Az utcán autók és kocsik szaladgálnak felszalagozott és felvirágozott katonákkal. A katonák a levegőbe lövöldöznek örömben és éltetik a forradalmat.

Forgó főhadnagy kora reggel, amikor újra megjelenik a József központban, már felvirágozott sapkával találja a kerékpáros századot is. De a kapu még mindig be van zárva és benn Benedek hadnagy úr, az öreg tanító változatlanul várja a túlerőt. Forgó főhadnagy megunja a tréfát és megparancsolja a bakáknak, hogy nyissák ki a kaput. A kapu kinyílik és Forgó főhadnagy átveszi a parancsnokságot.

A telefonközpont személyzete, a sok-sok megrettent fiatal nő kimerülve a félelemben eltört éjszakától ijedten fogadja Forgót. Nem tudják mi történt. A főhadnagy megnyugtatja őket.

— Hölgyeim, én a Nemzeti Tanács parancsából jövök és az első szavam a köszönet szava, amiért már eddig is szolgálatába állottak a for-

radalomnak, de ha igazán szeretik ezt az országot és ha szabadnak és függetlennek akarják látni, üljenek a helyükre, teljesítsék a kötelességüket, mert most ez a jelszó: „maradjon mindenki a maga helyén.”

És mindenki leül és dolgozik tovább.

A Teréz telefonközpontban hasonló ered«ménnyel jár el dr. Veress Mihály hírlapíró és a főpostán a távírógépeknél Hajnal Jenő hírlapíró.

A telefon és a posta teljesen a Nemzeti Tanács kezében van és ettől a perctől fogva a katonai parancsnokságok nem kapnak többé összeköttetést. Néhány laktanya, amely vonakodott csatlakozni, mint kis sziget áll a forradalom tengereiben. A tenger reggelre előnti a szigeteket, ezek a laktanyák is felesküsznek a forradalomra.

A. Nemzeti Tanácsban hajnalra lassankint ki-dülnek az emberek a rettenetes izgalmak követ«keztében. Reggel hét órakor már nincsen más ott a vezetők közül, csak Károlyi Mihály, Kunfi Zsigmond, Jászi Oszkár és Kunfi mellett a Nemzeti Tanácsban székelő szociáldemokrata tagok és Magyar Lajos hírlapíró, aki éjjel két óra óta önfeláldozó munkával vezeti a Nemzeti Tanács irodáját. Az Astoriában senki sincs tájékozva arról, hogy mi történt. Jönnek a hírek, hogy a telefonközpontok után a Nemzeti Tanács katonái megszállták a keleti és nyugati pályaudvarokat, a Vármházat, az Osztrák-magyar bankot, de senki sem tudja, hogy Lukachichnak nincs-e módjában reggelre ellenintézkedéseket tenni vidéki csapatokkal. Hajnalban jelentkezik a tanácsban Horváth Sándor tengerész és magával hozza revolveresen az Óbudán horgonyzó Stöhr monitor parancsnokát:

— Itt a Linienschiffsleutnant, — kiáltja. — A legénység csatlakozott, ő nem akart felesküdni, hát elhoztam. A monitor be van fűtve és várja a további parancsokat.

Horváth azt az utasítást kapja, hogy menjen vissza a monitorra és hozza fel azt a Dunán a Bristol szálló magasságába. Horváth a parancsot teljesíti. A. Stöhr kapitányát, miután szavát veszik, hogy nem fog a Nemzeti Tanács ellen semmit sem tenni, — szabadonbocsátják.

József főherceg telefonja

A Nemzeti Tanács, még nem tudja a fejleményeket és nem is sejtí, hogy mi lesz csütörtök reggel, kiadja tehát a parancsot a munkásoknak, hogy nem szabad munkába állani.

Ekkor már félnyolc van és megszólal a Nemzeti Tanács telefonja. Ott ül az Astoriában Károlyi Mihályné is, aki nem tudott tovább otthon maradni és eljött az urával a Nemzeti Tanácsba.

A telefonon József főherceg Károlyival akar beszélni. Károlyi felveszi a kagylót.

— Mi újság? — kérdezi a főherceg és Károlyi elmondja, hogy a katonaság a Nemzeti Tanácshoz pártolt, a Nemzeti Tanács a fontosabb középületeket megszállta, a telefon, a posta s a vasút a Nemzeti Tanács birtokában van és az utcákon óriási tömeg tüntet a köztársaság mellett.

Pár perc múlva Hadik veszi át a kagylót és kéri Károlyit, hogy jöjjon fel tanácskozni József főherceg palotájába. Károlyi kijelenti, hogy csak a Nemzeti Tanács két bizalmi emberével mehet fel. Miután Hadik ezt tudomásul veszi, Károlyi azt is kiköti, hogy József főherceg addig is adjon ki parancsot arra nézve, hogy Lukchich ne fejt sen ki ellenállást és így akadályozzanak meg minden vérengzést. Végezetül bemondja még a telefonba, hogy Kunfi Zsigmonddal és Jászi Oszkárral indul fel a várba. Noha Kunfi ott van a szobában, valaki ekkor elkiáltja magát:

— Kunfi nincs itt.

Károlyi rögtön megérti, miről van szó és

közli, hogy Kunfi fontos tárgyaláson távol van és csak az ő visszaérkezése után indulhat fel a várba. (Erre az időnyerésre azért volt szükség, hogy a még meg nem szállott középületeket is hatalomba kerítse a Nemzeti Tanács.)

REX JENŐ JÓZSEF törzsőrmester

Reggel nyolc óra felé Károlyi Kunfival és Jászig val felmegy a várba, ahol József főherceg és Hadik fogadja őket. Rövid tárgyalás után József fő-

herceg telefonon a királlyal akar beszélni, természetesen Forgó főhadnagy nem kapcsolja a kért bécsi számot. Ekkor érdekes epizód történik a telefontól és az epizód József főherceggel végleg megérteti a helyzetet. Károlyi beleszól a telefonba, pár szót mond Forgónak és a központ Károlyi parancsára kapcsolja József főherceget a király bécsi vonalával. A király pár szavas felvilágosítás után kinevezi a telefonon keresztül Károlyi Mihályt miniszterelnökévé és megbízza a kormányalakítással. Természetesen akkor még nem is sejtí, hogy ez a Károlyi Mihály néhány nap múlva az első magyar népköztársaság kormányának elnöke lesz.

Károlyiék gyalog mennek le a Várból. Az úton felismerik a politikusokat és diadalmenet kíséri őket a Károlyi-pártkörbe, ahová kilenc óra felé meg is érkeznek.

A helyzet ekkor úgy alakult, hogy a Nemzeti Tanács átmegy a Városháza épületébe, melynek tisztviselői egy szálíg csatlakoztak és a Katonatanács továbbra is az Astoria szállóban marad.

Reggelre kelve Budapest örömmel üdvözli a demokrácia új rendjét és a hatalom teljesen a Nemzeti Tanács birtokában van. Károlyi Mihály rövid tanácskozás után megválasztja minisztereit és államtitkárait és kiáltványt tesz közzé, amely tudatja a katonákkal és a munkásokkal, hogy demokratikus népkormány alakult, amelynek legfőbb célja az azonnali béke és a megfelelő belső átalakulás. Kinevezi főkapitánynak dr. Dietz Károlyt és ezzel véglegesen átveszi a hatalmat.

Lukachich elfogatása

Lukachich ekkor még fenn van a Várban. A Katonatanács megbízásából Kobek Kornél százados, leendő hadügyi államtitkár és Bán Tivadar hadnagy felmennek a várba, hogy Lukachichot értesítsék a történetekről és utasítsák arra, hogy helyét a népkormány megbízottjának adja át. Egy vezérkari kapitány vezeti a küldötteket Lukachichhoz, aki szokatlan és feltűnő szívésséggel fogadja a két tisztet és arról kezd beszélni, hogy mennyire szeretné a rendet Pesten helyreállítani. Beszéd közben a telefonhoz nyúl és ekkor Kobek figyelmezteti Lukachichot:

— Kár tábornok úr minden fáradtságért, egy fél óra múlva úgyszólván másnak kell átadnia a helyét.

Kobek Kornél meg is mondja az utód, Hunke altábornagy nevét, kinek kinevezését maguk a munkások kérik, mert Hunke, mint a gyárak panaszbizottságának elnöke mindig megértő barátja volt a munkásságnak. A deklaráció után Kobekék eltávoznak.

Déli tizenkét órakor a városparancsnokságon aztán autóba ül Hunke altábornagy, Kobek Kornél kapitány, Csernyák Imre, a forradalmi Katonatanács elnöke és Bán Tivadar hadnagy és az autó elindul a Vár felé. Lukachichot nem találja a küldöttség az irodájában. Hosszas keresés után Bán hadnagy talál rá a tiszti étkezdében és itt így szólítja meg:

— Tábornok úrnak jelentem, itt vagyunk Hunke altábornagygyal, aki átveszi a parancsnokságot.

— Jövök, — ez volt a válasz.

Bán hadnagy kijelentette, hogy a tábor-
nok megebédelhet, de Lukachich izgatottan
eltolja maga elől a sült borjúhúst és a paradicsó-

TÖRÖK SANDOR őrmester

mos káposztát és felmegy a szobájába, itt elő-
hivatta vezérkari tisztjét, átadta térképeit s mi-
után meggyőződött arról, hogy Csernyák Imre
a parancsnokság minden intézkedéséről tud s

miután Csernyák pontos előadását a helyzetről Lukasich vezérkari tisztje is megerősítette, Hunke altábornagy elfoglalta a parancsnoki szobát és Lukasichot autón az Astória-szállóba vitték. Az úton és már előbb a Várban is felajánlotta szolgálatait. Elmondta, hogy ő dolgozni szeretne és hangsúlyozta, hogy mindig csak parancsot teljesített és csak a terror eszköze volt. A szállóban érdeklődni kezdett aziránt is, hogy miért kell őt letartóztatni. Felvilágosították, hogy sok fontos célon túl azért is, mert meg kell védeni Lukachich életét és testi épségét, amely bizony nagyon nagy veszélyben forog.

A szállóban abban a szobában kapott szállást a negyedik emeleten, ahol Várkonyi vezérőrnagy és törzskara, valamint az időközben szintén elfogott Czibulka ezredes, a Lehel-utcai élelmezési főraktár parancsnoka tanyáztak. Czibulkát azért vették őrizetbe, mert ő sem akart felesküdni a Nemzeti Tanácsra.

Fenn a Várban Hunke altábornagy mellett Kobek Kornél, valamint Csernyák Imre és Bán hadnagy, az Astoriában Toronyi ezredes és dr. Supka Géza intézték azt a nagy erőfeszítést, amely Pesten rendet igyekezett teremteni.

Az Astoriában őrzött foglyok között kora délután megjelent a Katonatanács megbízottja, János Andor főhadnagy. Megkérdezte a foglyokat: melyikük akar felesküdni a Nemzeti Tanácsra? És Lukachich az első, aki jelentkezik. A tábornokot János főhadnagy levezeti az első emeletre a Katonatanács hivatalos helyiségébe. Ekkor már Várkonyi is szeretne felesküdni, de az ő esküjét előző napi viselkedése miatt nem fogadják el, hanem szavukat veszik a foglyul esett törzstiszteknek, hogy semmiféle mozgalomban nem vesznek részt, amely a Nemzeti Tanács ellen irányul és ezután szabadon bocsátják őket.

Lukachich a Katonatanács irodájában levágja sapkarózsáját és felszólításra János főhadnagy után mondja a szokásos rövid esküszöveget. Ekkor az utcáról rettenetes kiabálás hallatszik fel az emeletre. A tömeg megtudta, hogy Lukachich a hotelben van és fejét követeli. Lukachich, aki eddig erősen tartotta magát, megtörik és amikor Gyimes

hadnagy odamondja neki „hogy „látja tábornok úr, ha mi most kiadnánk önt, széttépné a tömeg...” egészen összeroppan, lehajtja a fejét és nem válaszol és két könnycsepp szalad végig az arcán.

Hiába akarják félrevezetni a lent várakozókat, hogy Lukachich már nincs ott, a tömeg nem hisz a szónokoknak. A helyzet kezd nagyon vészedelemmesé válni. Lukachichot felviszik újra szobájába, ott civil-ruhát kap és amíg a hotel erkélyéről szónokok igyekeznek a nép figyelmét lekötni, a Magyar-utcai személyzeti ki járón át civil-ruhában elmenekül.

A vörös paspólos nadrág és a Mária Terézia-rendes sok kitüntetésű waffenrock még napokig ott hever az Astoriában.

A nap egy másik érdekes eseményéről is meg kell emlékezni e helyen. Károlyi Mihály a Nemzeti Tanács nevében csütörtökön, október 31-én este Gyimes Vilmos hadnagyot Badenbe küldi, hogy az Armeé-Oberkommandóval tárgyaljon az Ausztriában, Galíciában és Csehországban levő magyar tisztek és legénység kicseréléséről. Báró Waldstetten, a vezérkar főnökének helyettese elnöklete alatt összeült az Osztrák-Magyar nagyvezérkar, amelyben a magyarokat Dormándy vezérőrnagy és Módy vezérkari alezredes képviselték. A többi vezérkari tiszt mind osztrák és cseh nemzetiségű volt. Báró Waldstetten kijelentette, hogy a főparancsnokság mindent elkövet a béke mielőbbi elérésére. El kell készülni — mondta — arra is, hogy az ellenség nem ad könnyen békét. Ebben az esetben a határokat meg kell védeni; erre csakis a magyar csapatok alkalmasak, mert az A. O. K. csak a magyarokban bízik. Hogyha a magyar csapatokat a frontról kivonják, a határokat nem lehet megvédeni. Eddig is a magyarok voltak a hadsereg fénye — fejezte be a vezérkar főnökének helyettese a beszédet.

Jól jegyezzük meg a dátumot és szavakat. A nagyvezérkarnak közel ötesztendő kellett ahhoz, hogy rájöjjön 1918. októberében arra, hogy a magyarok voltak mindig a hadsereg „fénye”.

Rendcsinálás

Itt körülbelül be is fejeződik a forradalom. A tűzhányó kitört, a láva szerteömlött és sok idő múlva lesz csak belőle termő talaj. Egy nagy feladat vár azonban még a katonákra: a rendcsinálás munkája. A felbomlott katonai alakulatok szerteüllenek és a mindenre kapható csőcselék ellenőrzés hiányában fosztogatni kezd a külvárosban. Mindez természetesen nem történt volna meg, ha be lehetett volna várni a kidolgozott terv véghezvitelét. Az események azonban huszonnégy órával megelőzték azokat, akik azt hitték, hogy intézik. Mert a forradalom — most már tudjuk — láthatatlan természeti erők alázatos eszközeként lángolt fel október 31-re virradó éjjel Budapest utcáin magával ragadta azokat, akik azt hitték, hogy intézik az eseményeket.

Egészen másképp történt volna azonban minden, ha ki lehetett volna várni a csütörtöki napot. Ekkor a helyőrség élén ott állott volna a megbízható tiszt, aki a csapatokat és a aktanyákat rendszerben csatlakozásra szólította volna fel. A parancsnokok a csapatok élére állottak volna és fegyelmezett sorokban vezették volna őket Pest utcáin. Nem így történt. A megrettent törzstisztek, hogy szabaduljanak saját katonáiktól, kiadták a jelszót:

— Minden katona menjen haza!

És itt kezdődött az anarchia. A baka összeszedte a batyuját és ki gyalog, ki vonaton elindult hazafelé. A huszár összefogott négy lovat és

RAP APORT ÁRPAD, a Diáktanács tagja őrt áll a Károlyi-pártkör ajtaja előtt

az úton még útravalót is akart összeszedni, épp úgy, mint a baka a pályaudvarokon. Ebből lett aztán a baj. A perifériák rendje felborult.

A katonai szervezet Hunke altábornagygyal az élén éjjel-nappal munkában van és igyekszik rendet teremteni. A rendteremtésben nagy mértékben kiveszi a részét a forradalmi Katonatanács.

Az 1-es honvédek laktanyájában Czenner hadnagy siet ki, ahol a legénység fegyverét eldobva élteti a forradalmat. A parancsnok, Dereánó kapitány, az erőszakra hivatkozva, kapitulált és Czenner hadnagy a feltört fegyvertár ajtajába őrséget állít és igyekszik a rendet fenntartani.

Csernyák Imre a villanygyárba siet ki, ahol olasz foglyok lázonganak. Olasz beszéddel lecsillapítja őket. Korvinyi hadnagy Kunfi írásos parancsával Esztergomba utazik, hogy Leyer Emil hadnagy segítségével felhozza a Nemzeti Tanácshoz hű 26-ik gyalogezredet. János főhadnagy, Pusztai és Hoffmann hadnagyokkal a Lehel- és a Hungária-uti, valamint a Falk Miksa-utcában elhelyezett katonákat szedi rendbe, Estefányi százados hasonló megbízással Újpestre, majd Gödöllőre megy. Schubert főhadnagy a hadbírószágon kiszabaduló foglyokat rendben sorakoztatja és beszédet intéz hozzájuk. Hangoztatja, hogy legyének dolgozó és rendszerető polgárai az új Magyarországnak. Ne fosztogassanak, hanem példás magaviseletükkel érdemeljék ki a váratlan szabadságot. Sós zászlós vezetésével egy különítmény járja be a várost, amely felvilágosít mindenkit arról, hogy a forradalom eredményei csak renddel és nyugalommal biztosíthatók. Délután a Stóhr monitor Horváth tengerésszel, a kapott parancs folytán kiköt az Erzsébet-hídnál és a hajó legénysége a Nemzeti Tanács kiküldöttjének, Garbai Sándornak kezébe leteszi az esküt.

A telefon- és távírócenzúra nagyszerűen működik, lefognak Kövess tábornagy József főherceghez intézett táviratát, amelyben jelenti, hogy a honvédek nem akarnak tovább harcolni.

Apró epizódok ezek a nagy rendcsinálásból,

de ide kellett ezeket is írni, hogy némileg éreztessük azt a nagy izgalmat, amely ekkor Budapest minden polgárának lelkében úrrá lett.

És a miniszterek, élükön Károlyi Mihálylyal, hozzáfogtak ahhoz a nagy munkához, amelynek a célja egy új Magyarország, a régi felperzselt ország helyén és ez a Magyarország boldog ott-hont fog adni minden polgárának, minden munkás kezének.

A± új népkormány a forradalom eredményeiken birtokosa proklamációt bocsát ki, amely mindjárt programot is ad.

Polgártársak! Dicsőség, tisztelet és hódolat Budapest diadalmas népének!

A nép forradalma győzött !

Magyarország első népkormányja megalakult és átvette az ország ügyeinek vezetését. Legelső és legsürgősebb dolga lesz a béke megkötése. Azonnal megtörténik minden ahhoz, hogy

pár nap alatt létrejőjön a fegyverszünet

és a katonák hazatérhessenek. Bízunk benne, hogy igen rövid idő alatt kivezetjük a népet a háború kínszenvedéséből és reméljük, hogy sikerülni fog megmentenünk az ország területi épségét. Magyar ország teljes állami függetlensége biztosítva van,

saját külügyminisztere is.

ki lesz nevezve. Szabadok vagyunk és mint szabad nemzet nyújtunk „testvéri kezét a hazánkban élő többi nemzeteknek és a világ összes szabad népeinek. Mindent megteszünk a kivívott népuralom biztosítására és szervezésére. Helyreállítjuk azonnal az ország elkobzott szabadságait: a sajtószabadságot, az esküszékeket, a gyülekezési és egyesülési jogot. Katonai és polgári amnesztiát hirdetünk. Hazabocsájtjuk az összes internáltakat. A legsürgősebben beadjuk a törvényjavaslatot a képviselőházi, törvényhatósági és

az általános, egyenlő, titkos, községenként! választójogról,

amely nőkre is kiterjed s a választókerületek igazságos és egyenlő beosztásáról.

Minden tőlünk telhető módon gondoskodni fogunk hazatérő katonáinkról és a háború szerencsétlen áldozatairól. Azonnal hozzáfogunk a szo-

ciálpolitikai és munkásvédelmi tennivalókhoz és olyan erőteljes birtokpolitika megvalósításához, amely a nép nagy tömegeit földbirtokokhoz juttatja

Ha a programunknak bármely pontját a mostani képviselőház el nem fogadja,

azonnal feloszlátjuk s a nemzethez fordulunk.

Polgártársak! Mi hisszük, hogy bár az előző kormányok bűnei miatt olyan irtózatos és kétség' beejtő helyzetben van ma az ország, amely ében

Mohács óta nem volt,

mégis a nép felszabadult életereje által szebb, jobb és boldogabb jövő fog virradni a mi megkin« zott szegény hazánkra. Hogy így legyen, az most elsősorban Budapest népétől függ, mert annak alapfeltétele az, hogy a

a törvényes rend gyorsan helyreálljon a

fővárosban és a vidéken is.

Győztünk polgártársak, munkások, katonák, elértünk mindent, amit elérni akartunk, nincs okunk most folytatni a harcot. Ötödfél éven át végeztettek velünk a halál kárhozatos munkáit, jöjjön most az élet újjáteremtő munkája. Harcoltunk, most dolgozzunk! Nyugalmat, türelmet és bizalmat kér Magyarország népétől az első magyar népkormány.

Budapest, 1918. október 31.

Károlyi Mihály gróf miniszterelnök és pénzügyminiszter.

Batthyány Tivadar gróf belügyminiszter.

Lovászy Márton vallás- és közoktatásügyi miniszter

Linder Béla hadügyminiszter

Garami Ernő kereskedelemügyi miniszter

Búza Barna földművelésügyi miniszter

Nagy Ferenc közéleti miniszter

Jászi Oszkár tárca nélküli miniszter

Kunfi Zsigmond népjóléti miniszter.

Ezzel a proklamációval be is fedezzük a könyvet. „A felséges nép” — mint ahogy Búza Barna már október 27-én mondta, a felséges király helyett új minisztériumot nevezett ki. A dicsőséges, vértelen magyar forradalom teljes győzelmet aratott és a győzelemre feltette a koronát a november lósiki Nemzetgyűlés, amely kikiáltotta a boldog, a független, a demokratikus és minden munkásembernek életet és jogokat adó Magyarország népköztársaságát.

Magyar nők a forradalomban

Ezt a fejezetet, amely sorrendben az utolsó, de amelyet érdemben az első hely illetne meg, Károlyi Mihályné nevével kell kezdeni.

A nemes grófné a történelem nagy magyar asszonyaihoz méltó módon töltötte be a feladatot, — boldogan és büszkén, — a forradalom vezérének felesége szerepét. Szíves, önfeláldozó és félelmet nem ismerő háziasszonya volt ő a forradalom férfiainak már akkor is, amikor még csak titokban volt szabad forradalomról, emberi szabadságról és megváltásról beszélni. Amikor pedig nyílt kenyértörésre került a sor a régi rendszer és az új Magyarországot akarók között, nemes bátorsággal tevékeny részt kért, vállalt és kapott is a munkából.

Nem lehet elfeledni azt az önfeláldozást, amelylyel az október 25-iki várbeli tüntetés sebesültjeit fogadta, elhelyezte és ápolta a Károlyipalotában. A sebesült tisztek legdrágább emléke az a kis ezüstérem, amelyet emlékül a grófnétól kaptak.

„Március jegyében 918. 7/25. Gróf Károlyi Mihályné” ez van az éremre vésve.

Károlyi Mihály Bécsből való visszatérésekor ott van a grófné is a nyugati pályaudvar előtt, igaz ugyan, hogy csak a Berliini-térig tud elő jutni és nem találkozhatik férjével. A tömeg a feltűnő jóruhájú és csöndesen álldogáló úriasszonyt nem ismeri fel és „le a hadseregszállítókkal” — ezt kiabálták feléje a várakozók. És Károlyi grófné nem válaszol, csak

Budapest 1918. Okt. 27.

Katonatanács
Nimesrelem a Katonatanács
elnök és honvédelmi
biztosnak

Lejzartom
Cs. Kir. Hadvez.

Mihály

S. K.
Mihály a Honvédelmi Tanács elnöke

A Katonatanács elnökét ezzel a történelmi emlékü okmánnyal nevezte ki Károlyi Mihály a forradalmi hadsereg parancsnokává.

mosolyog és a kiabálók is elhallgatnak kis idő múlva, talán azért, mert megtudták, hogy ki az a bizonyos „hadseregszállító,” talán azért, mert egy szép asszonynyal szemben néha még a forradalom, is regárdal viseltetik.

SALZBERGER SÁNDOR zászlós

Október 28sikatól kezdve ott van mindvégig Károlyi Mihály oldalán buzdítja, lelkesíti és nem kis érdeme van abban, hogy Károly ilyen hatalmas lelkierővel állta az eseményeket és ilyen vakmerően nézett szembe minden veszedelemmel.

A forradalom asszonyairól írva, a feministák vezérei közül nem szabad megfeledkezni Groák Ödönnéről és Müller Ernőnééről sem, a Nemzeti Tanács két nőtagjáról és a galileista diáklányok önfeláldozó soraiból Duczinska Ilona nevét kell a történelem számára feljegyezni.

És rajtuk kívül a hála és a meleg és igaz szeretet szava illesse a névtelen magyar asszonyokat, munkásnőket, nyomdászlányokat és a Reáltanoda-Utcai iskola szolgálóasszonyait, akik szinte a testükkel védték a forradalom katonáit és férfiakat megszégyenítő önfeláldozó bátorsággal szöktették meg és rejtegették a bajbakerülőket az üldöző katonarendőrök elől.

És végezetül hadd írjuk ide a telefonos kisasszonyok bizalmi bizottságának a névsorát is: Krucsay Margit, Szende Matild, Polák Elvira, F es her Ilona, Ebers Vilma, Somogyi Margit Keberle Józsefné, Templom Juliska és Kecskés Erzsébet, — ezek azok a bátor magyar nők, akik vezetőjükkel, Rományi Margittal az élükön a forradalom éjjelén a telefonközpontokban azt a jelzőkkel meg nem fizethető munkát végezték, amelyre e könyv sok helyén talál az olvasó feledhetetlen és nagyszerű dokumentumokat.

Tartalom:

Oldal

Október hónap első napjai	7
Egyetemi hallgatók tüntetése.....	12
A forradalom első katonái	16
A Nemzeti Tanács és a Katonatanács.....	20
Az első bizalmas ülés és a további propaganda	28
A forradalom első stratégiai terve	34
Folyik az agitáció	37
A Katonatanács proklamációja, Károlyi Bécsben.....	39
Károlyi megérkezik a nyugati pályaudvaron	43
Az izgalmas október 28.	47
A katonatanács éjjeli ülése	35
Csatlakozik a rendőrség	59
A forradalom második stratégiai terve.....	62
A Reáltanoda-utcai laktanya, a Fegyvergyáriak lázadása.....	66
A forradalom előestéje	75
Egy menetszázadot visszahoznak a pályaudvarról	82
A városparancsnokság elfoglalása	85
A főkapitányság a forradalmárok kezén	88
A hadi-telefonközpont	91
A Mária Terézia4aktanya előtt	95
Október 31. csütörtök	97
József főherceg telefonja	99
Lukachich elfogatása	102
Rendcsinálás	106
A népkormány proklamációja	110
Magyar nők a forradalomban	112